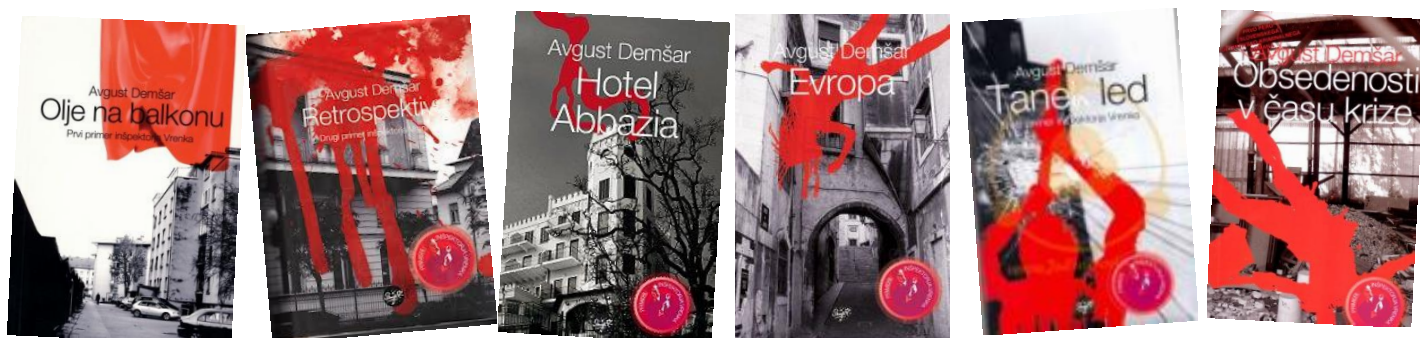

Mladi za napredek Maribora 2014
31. srečanje

SLOGOVNI POSTOPKI V KRIMINALKAH
AVGUSTA DEMŠARJA

RAZISKOVALNO PODROČJE: KNJIŽEVNOST

RAZISKOVALNA NALOGA

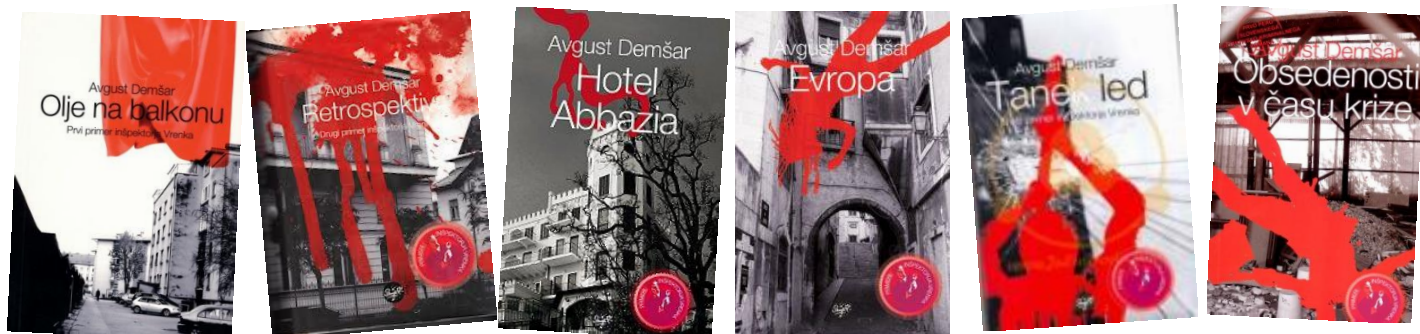
0€€ | KÜ ÒP ÒÁ ÒÜ ¥ 0S ÊÜ V0E ¥ 0Á U ÚQ

T ^} € | KÓUR0E ÁÜÖÖT 0S

¥ [| aÜÜX0ZÖT P0Z0E0A 0EÜÓUÜ

Mladi za napredek Maribora 2014
31. srečanje

SLOGOVNI POSTOPKI V KRIMINALKAH
AVGUSTA DEMŠARJA

RAZISKOVALNO PODROČJE: KNJIŽEVNOST

RAZISKOVALNA NALOGA

PROSTOR ZA NALEPKO

2014, Maribor

KAZALO VSEBINE

1.	SEZNAM SLIKOVNEGA GRADIVA.....	4
2.	SEZNAM TABEL IN GRAFIKONOV	5
3.	POVZETEK.....	6
4.	ABSTRACT.....	6
	ZAHVALA	7
5.	OBSEG DELA.....	8
6.	UVOD	9
	6.1. NAMEN IN CILJI NALOGE.....	9
	6.2. OPREDELITEV HIPOTEZ.....	11
	6.3. POTEK RAZISKOVANJA	11
7.	OD ŠEHEREZADE DO FORENZIKOV	13
	7.1. ZAČETKI KRIMINALKE.....	13
	7.2. (PRED)KRIMINALNI ROMAN DO POEJA	13
	7.3. EDGAR ALLAN POE	15
	7.4. POEJEVI NASLEDNIKI	16
	7.5. ZNAČILNOSTI ŽANRA.....	17
8.	SKRIVNOSTI KRIMINALKE	19
	8.1. KLASIČNA KRIMINALKA	19
	8.2. TRDA («HARD BOILD») KRIMINALKA.....	20
	8.3. DRUGE PODVRSTE KRIMINALKE	21
9.	SLOVENSKA KRIMINALKA	23
	9.1. ZGODOVINA SLOVENSKE KRIMINALKE.....	23
	9.2. RAZVOJ IN ZNAČILNOSTI SLOVENSKE KRIMINALKE.....	24
10.	KDO JE AVGUST DEMŠAR ?.....	27
11.	POVZETKI ANALIZIRANIH ZGODB.....	28

11.1. OLJE NA BALKONU	28
11.2. RETROSPEKTIVA	28
11.3. TANEK LED	28
11.4. HOTEL ABBAZIA	29
11.5. EVROPA	29
11.6. OBSEDENOSTI V ČASU KRIZE.....	30
12. SLOGOVNA ANALIZA ROMANOV	31
13. OPISOVANJE V KRIMINALKAH AVGUSTA DEMŠARJA.....	37
13.1. OPIS OSEBE	37
13.2. OPIS KRAJA	38
13.3. OPIS NAPRAVE.....	42
13.4. OPIS POSTOPKA	44
14. ZNAČILNOSTI OPISOV V KRIMINALKAH AVGUSTA DEMŠARJA	50
15. INTERVJU S PISATELJEM	52
16. ANKETNI VPRAŠALNIK.....	55
16.1. PREDSTAVITEV IN ANALIZA ANKETE	55
17. DRUŽBENA ODGOVORNOST	62
18. ZAKLJUČEK.....	63
18.1. INTERPRETACIJA REZULTATOV	63
18.2. SKLEPI.....	65
19. VIRI IN LITERATURA.....	67
19.1. VIRI	67
19.2. LITERATURA	69
20. PRILOGE.....	71
20.1. PRILOGA 1: DVAJSET PRAVIL ZA PISANJE DETEKTIVSKIH ZGODB S.S. VAN DINEA	71

20.2. PRILOGA 2: GRAFIKONI ANKETNEGA VPRAŠALNIKA.....	73
20.3. PRILOGA 3: ANKETNI VPRAŠALNIK.....	77

1. SEZNAM SLIKOVNEGA GRADIVA

Slika 1: Mariborski hotel Piramida; vir: lasten, 2014	39
Slika 2: Umetnostna galerija Maribor, iz katere je zgornji opis; vir: splet, 2014	40
Slika 3: Koroški most, ki je opisan v zgornjem opisu; vir: splet, 2014	43
Slika 4: Gostilna Stara lipa; vir: splet, 2014	44
Slika 5: Telefonska govornica na Slomškovem trgu cerkvijo; vir: lasten, 2014	45
Slika 6: <i>Genbaku domu</i> ; vir: splet, 2014	48
Slika 7: Pisatelj; vir: splet, 2014	53
Slika 8: Pisatelj Avgust Demšar in njegova dela; vir: splet, 2014.....	54

2. SEZNAM TABEL IN GRAFIKONOV

Tabela 1: Spol anketirancev; vir: lasten 2014.....	55
Tabela 2: Starost anketirancev; vir: lasten, 2014.....	56
Tabela 3 : "V nekaj besedah napiši, kaj ti pomeni beseda "žanr"?"; vir: lasten, 2014	56
Tabela 4: "Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?"; vir: lasten, 2014.....	57
Tabela 5: "Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?"; vir: lasten, 2014	57
Tabela 6: "Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?" Odgovor: "Drugo"; vir: lasten, 2014	58
Tabela 7: "Napiši naslov vsaj enega dela avtorja, ki si ga obkrožil."; vir: lasten, 2014	58
Tabela 8: "Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?"; vir: lasten, 2014...	59
Tabela 9: "Kateri žanr najpogosteje bereš?"; vir: lasten, 2014	59
Tabela 10: "Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke."; vir: lasten, 2014.....	60
Tabela 11: "Kaj si predstavljaš pod oznako "policijski roman"?"; vir: lasten, 2014...	60
Tabela 12: "Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?"; vir: lasten, 2014	61
Tabela 13: "Če "da", katere?"; vir: lasten, 2014	61
Graf 1: Spol anketirancev; vir: lasten, 2014.....	73
Graf 2: Starost anketirancev; vir: lasten, 2014.....	73
Graf 3: "Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?"; vir: lasten, 2014.....	74
Graf 4: "Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?"; vir: lasten, 2014	74
Graf 5: "Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?"; vir: lasten, 2014	74
Graf 6: »Kateri žanr najpogosteje bereš?«; vir: lasten, 2014	75
Graf 7: "Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke"; vir: lasten, 2014	75
Graf 8: "Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?"; vir: lasten, 2014.....	76

3. POVZETEK

Raziskovalna naloga se ukvarja z naslovno tematiko v šestih kriminalnih romanih mariborskega avtorja Avgusta Demšarja. Raziskava predstavi osnovne pojme žanra in njegovo zgodovino, pri čemer se osredotoči na slovensko kriminalko in znotraj nje na posebnosti stila Avgusta Demšarja. V analizi slogovnih postopkov se ukvarja predvsem z opisom in poskuša presoditi, koliko je le-ta značilen za žanr nasploh ter kakšne in katere vrste opisa prevladujejo v avtorjevih romanih. Ugotovitvam sta pridodana anketa o poznavanju kriminalk med srednješolci in intervju z avtorjem. Namen naloge je tudi utemeljitev teze, da kriminalka ponuja zanimive možnosti proučevanj, kljub temu da spada med trivialno književnost in je zato morda manj cenjena med literarnimi kritiki.

Ključne besede: Avgust Demšar, kriminalka, zgodovina kriminalke, slovenska kriminalka, žanr, slogovni postopki, opis

4. ABSTRACT

The research assignment *Slogovni postopki v kriminalkah Avgusta Demšarja* is presents central topic mentioned in the title. It introduces main definitions of criminal genre and its history, wherein it is focusing on Slovenian crime novel and especially on specificity of August Demšars writing style within it. In analysis of stylistic procedures we are concentrating on description and trying to assess how characteristic this procedure actually is for crime novel and which are the dominating types of description in Demšars novels. Our research assignment also includes the survey amongst secondary school students and interview with author. The other purpose of assignment is to justify the thesis that crime novel offers interesting possibilities for studying despite the fact that the crime novel is classified as a trivial literature and therefore less appreciated amongst literary critics.

ZAHVALA

Avtorja naloge se iskreno zahvaljujeva
Avgustu Demšarju za romane in opravljen intervju,
vsem anketirancem za odgovore na vprašanja
in svojemu mentorju za spodbudo in nasvete.

Raziskovalno nalogo posvečava najini šoli
in svojemu mestu, ki se izkazuje kot primerno okolje za pisanje kriminalk.

5. OBSEG DELA

Raziskovalna naloga z naslovom »Slogovni postopki v kriminalkah Avgusta Demšarja« obsega 78 strani.

Raziskovalna naloga vsebuje vsebinsko zaokroženo tematiko, anketni vprašalnik in njegovo analizo ter intervju z Avgustom Demšarjem, slikovno gradivo med besedilom pa se navezuje na posamezne teme.

Naloga je zbrana v eni mapi.

6. UVOD

6.1. Namen in cilji naloge

V raziskovalni nalogi se ukvarjava s slovensko in svetovno kriminalko, podrobneje pa s slogovnimi postopki v šestih kriminalkah mariborskega pisatelja Avgusta Demšarja.

Nemški literarni kritik Richard Alewyn je v svojem delu *Anatomija detektivskega romana* zapisal: »Branje detektivskih romanov spada k stvarim, ki jih človek sicer rad počne, a o njih nerad govori.«¹. Položaj kriminalke je v literarni teoriji nejasno definiran, saj je kot žanrska literatura umeščena med t. i. »plaža« ali »lahko« literaturo, čeprav ima zelo natančno definirana pravila, dobro napisana kriminalka pa bralcu omogoča preizkus lastnega logičnega razmišljanja na precej višjem nivoju kot marsikatero delo, ki ga literarni kritiki danes prištevajo k t. i. »visoki« literaturi. Pogosto se zdi, da ta degradacija kriminalke kot zvrsti ne izhaja iz podrobnejše literarnoteoretične analize, ampak iz izjemne priljubljenosti žanra med širšimi množicami in predpostavke kritikov, da je privilegij intelektualne elite pač »visoka« literatura, ki je neuki bralec ne more doumeti; ker pa je kriminalka tako zelo razširjena, mora biti torej tudi manj vredna. Kljub temu je ta zvrst uveljavila kar nekaj zvezdnikov svetovne književnosti, ki sva se jih dotaknila tudi v najini raziskovalni nalogi. Nekaj prostora sva prav tako namenila slovenski kriminalki, ki vse prepogosto ostaja v senci tujih avtorjev.

S podrobno analizo slogovnih postopkov sva ovrednotila slogovno vrednost Demšarjevih kriminalk. Ocenila sva, koliko pisatelj v praksi upošteva »20 pravil za pisanje detektivskih zgodb« (Van Dine)². V kriminalnih romanih so praviloma prisotni vsi mogoči načini razvijanja tem, zato sva se zaradi obsežnosti snovi osredotočila na najbolj enostaven segment, ki pa je to le na videz, t. j. predvsem na slogovni postopek opisa in ob njem poskusila utemeljiti eksaktnost kot pomemben element dobre kriminalke, še posebej pa Demšarjevega stila pisanja.

¹ ALEWYN, 1982: str.:133

² »20 pravil za pisanje detektivskih zgodb« S.S. Van Dinea je priloženih v prilogi 1

Kot ljubitelja kriminalk sva se za nalogo odločila zaradi interesov po globljem poznavanju tega žanra ter zato, da bi sebi in drugim dokazala, kako ima tudi »lahka« literatura slogovno in umetniško vrednost, ki jo je smiselno proučevati. Avgusta Demšarja pa sva izpostavila zato, ker se njegovi romani dogajajo večinoma v Mariboru in sva lahko sproti preverjala avtentičnost opisov krajev dogajanja.

6.2. Opredelitev hipotez

Na podlagi teoretičnega dela naloge sva ob kriminalkah Avgusta Demšarja postavila naslednje hipoteze:

1. Demšarjeva serija o inšpektorju Vrenku ima več značilnosti klasične kriminalke kot pa »trde« oz. »hard boiled« kriminalke ali policijskega romana.
2. Če želi pisatelj napisati dobro kriminalko, mora biti natančen opazovalec in opisovalec ter mora posvetiti veliko časa raziskavam področja, o katerem piše.
3. Prevladujoči slogovni postopek v Demšarjevih romanih je opis, predvsem opis prostorov, prizorišč in krajev dogajanja, manj književnih oseb.
4. Avgust Demšar se poskuša držati Van Dineovih pravil za pisanje kriminalk.
5. Anketirani bralci poznajo več tujih kot domačih pisateljev kriminalnih romanov in njihova dela tudi raje prebirajo.
6. Večina anketirancev ne pozna mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja.

6.3. Potek raziskovanja

Najino raziskovanje se je začelo s prebiranjem vseh kriminalk, ki sva jih želela raziskati. Nato se je najina raziskovalna pot nadaljevala z obiskom različnih knjižnic ter z brskanjem po spletu, saj sva želela poglobiti najino znanje o zgodovini svetovne in slovenske kriminalke ter o slogovnih postopkih, ki smo jih okvirno spoznavali v teku šolanja. Raziskala sva pisateljsko pot Avgusta Demšarja in z njim opravila intervju. Zanimalo naju je tudi, kako ljudje poznajo tematiko najine naloge, zato sva s spletnim portalom naredila anketni vprašalnik. Zbrane podatke sva uredila, analizirala in v zaključku podala sklepne ugotovitve.

V raziskovalni nalogi sva uporabila naslednje metode dela:

- preučevanje knjižnih virov;
- preučevanje internetnih virov;

- kompilacije po drugih spisih povzetih besedil, s katerimi sva na osnovi prebrane strokovne literature strjevala spoznanja in ponazarjala dejstva, navedena v nalogi;
- slogovno analiziranje Demšarjevih kriminalk;
- komparacije podobnosti in razlik med posameznimi kriminalkami;
- intervju z avtorjem, s katerim sva pridobljene podatke potrdila in dodala nove;
- anketiranje za podkrepitev določenih ugotovitev, ki sva jih navedla; anketo sva opravila med srednješolsko populacijo, izsledke pa vključila v nalogo v empiričnem delu, kjer sva potrjevala zadane hipoteze;
- statistične obdelave in analize informacij;
- navedke deskripcij oz. opisov kot načinov razvijanja teme;
- analize in sinteze dejstev, podkrepljene s praktičnimi primeri, za kar sva uporabljala slogovne postopke opisovanja, razlaganja in utemeljevanja.

7. OD ŠEHEREZADE DO FORENZIKOV

7.1. Začetki kriminalke

Kriminalka je relativno moderna književna zvrst. Glavni razlog za to verjetno leži v pravnem postopku. Do uvedbe indicijskega postopka so imele dokazno moč le izjave prič, ki so bile pogosto nezanesljive in pa priznanje, ki so mu pravili *regina probationis* (kraljica dokazovanja), a je bilo prav tako priznanje pogosto izsiljeno z mučenjem. Prehod iz kanonskega v civilno pravo, ki je v evropskih državah potekal v 18.st., je vodil do ustanovitve državnih policij in ustaljenih načinov pregona kriminalcev³. Ti so zahtevali zadostne dokaze za zaporni nalog in postopek na sodišču. Takšen pravni sistem je zahteval resnejše kriminalistično preiskovanje, saj se je večina primerov na sodišču opirala na dokaze, ki so bili predloženi poroti in sodišču. Namesto mučenju so se organi pregona tako morali posvetiti iskanju oprijemljivih dokazov, ki prej ni bilo vredno omembe. Tako se je po skoraj 4000 letih od prvega zapisanega zakonika (Ur-Nammurjev zakonik iz sumerskega mesta Ur⁴), uveljavil pravni sistem, ki je lahko nudil realno podlago za razvoj kriminalnega romana.

7.2. (Pred)kriminalni roman do Poeja

Čeprav je torej kriminalni roman mlada zvrst, to ne pomeni, da se trupla v literaturi in ljudski domišljiji niso pojavljala že prej. Prvi znani primer kriminalne zgodbe bi lahko bila že Šeherezadina zgodba *Tri jabolka* iz knjige *Tisoč in ena noč*. Med zgodnje primere kriminalne literature pa sodijo tudi kitajska dela iz časa dinastije Ming (14.-17.st.), na primer *Bao gong An*. Kitajske zgodbe se od klasičnih zahodnjaških kriminalnih romanov razlikujejo po naslednjih zadevah: detektiv je lokalni uradnik, ki je zapleten v več nepovezanih primerov hkrati; zločin je na začetku zgodbe vedno jasno predstavljen; v zgodbi nastopajo nadnaravna bitja, ki v klasičnem zahodnjaškem romanu ne smejo igrati nobene vloge; pisci pogosto zapadejo v filozofske zastranitve; v zgodbi nastopa veliko število oseb; zraven tega pa je relativno malo časa posvečenega dejanskemu raziskovanju zločina, precej več

³ Criminal Law [Online], 2013

⁴ Criminal Law [Online], 2013

pa mučenju in kaznovanju zločincev, vključno z opisi posmrtnega trpljenja v različnih peklih.⁵

A kriminalni roman je prevzel svoje pogosto mračno in turobno vzdušje predvsem po srhljivem romanu piscev iz obdobja predromantike. V kriminalki je sicer uporaba nadnaravnih sil kot storilcev umora prepovedana⁶, a nevihte in deževne noči so še vedno nepogrešljiva sestavina marsikatere kriminalke.

V prvi polovici osemnajstega stoletja so se pojavila prva dela kriminalne literature, ki pa so bila strogo poročevalska in niso vsebovala detektivskih zapletov.⁷ Francoski pravnik François Gayot de Pitaval je objavil zbirko pravnih spisov. Eden izmed zgodnejših primerov detektivske fikcije je tudi Voltairov *Zadig* (1748), katerega junak se ukvarja z analitičnimi podvigi. Kratka zgodba E. T. A. Hoffmana naslovljena *Gospodična de Scudery* (1819)⁸, v kateri stara plemenita gospodična razkrinka pravega krivca in tako reši po krivem obdolžene žrtve, je vplivala tako na Edgarja Allana Poeja kot tudi na lik Miss Marple Agathe Christie. Pred nespornim začetnikom kriminalke E. A. Poejem pa velja omeniti vsaj še dve noveli skandinavskih piscev, danskega pisatelja in pesnika Steena Steensena Blicherja z novelo *Prasten i Vejlbye* (rektor iz Vylbya), ki je bila izdana leta 1829 in norveško novelo *Mordet på Maskinbygger Rolfsen* (1839) pisatelja Mauritisa Hansna.⁹

⁵ Criminal Law [Online], 2013

⁶ VAN DINE, 1928

⁷ BRECHT, 1982

⁸ BRECHT, 1982

⁹ Criminal Law [Online], 2013

7.3. Edgar Allan Poe

Za utemeljitelja kriminalnega žanra, kljub temu da ni bil povsem prvi, ki je pisal kriminalne zgodbe, štejemo Edgara Allana Poeja. To pa zato, ker je ustvaril prvi "analitični um", ki s pomočjo »ključev«¹⁰ pojasni zločin.¹¹

Poe je svojega amaterskega detektiva Augusta Dupina postavil v telo ekscentričnega pariškega intelektualca z izjemno sposobnostjo analiziranja in deduktivnega sklepanja, ki je kasneje značilna za mnoge protagoniste klasičnih kriminalnih romanov¹².

Razlog, zakaj je pisatelj prvo kriminalko postavil v francosko okolje, kljub temu da je bil Američan, je verjetno priljubljenost njegovih del, ki je bila med francoskim bralstvom precej večja kot med njegovimi rojaki.

Skratka, kot prvo kriminalko na svetu štejemo zgodbo *Umor v ulici Morgue* (1841), prvi primer Augusta Dupina, v katerem razreši zverinski umor (storilec je namreč podivjan primat) matere in hčere v hiši na ulici Morgue.

Pomembno je nameniti nekaj prostora tudi načinu raziskovanja, ki se pri Poeju uporablja prvič, se pa njegov vpliv pozna tako pri Sherlocku Holmesu kot tudi pri našem mariborskemu Martinu Vrenku. Namesto aktivnega raziskovanja in občasnega pretepanja, ki so *modus operandi* kasnejših junakov, predvsem detektivskih romanov¹³, temelji Dupinov način na opazovanju, ki zaradi deduktivnih kompetenc protagonista pripelje do logičnih sklepov. Te je mogoče potrditi tudi z bornimi dokazi, ki jih razkriva za kriminalke že skoraj stereotipno nesposobna, policija. Čeprav bi lahko sklepali, da je zaradi čustvene distance August Dupin kot prvi pravi detektiv samo logičen stroj, pa njegova sposobnost vživljanja v razmišljanje storilcev vendarle kaže na stopnjo razvitosti domišljije, lastne le človeškim bitjem.

Poe Augusta Dupina angažira še dvakrat; leta 1842 v prvi kriminalni kratki zgodbi, ki temelji na resničnem zločinu in je hkrati tudi prva, tako imenovana »armchair-detection«, to pomeni, da detektiv reši primer brez dodatnega preiskovanja, samo s podatki, ki so splošno dostopni javnosti.

¹⁰clues

¹¹ ŽIŽEK 1982, 244

¹² Glej poglavje klasična kriminalka

¹³ Glej poglavje »trda« kriminalka.

7.4. Poejevi nasledniki

Čeprav je ime vélikega začetnika resnično svetovno znano, so predvsem njegovi nasledniki tisti, ki so kriminalni žanr zasidrali v moderni kulturi in ga prepeljali od kratkih zgodb ameriškega ekscentrika, ki so ga z veseljem brali samo »posebneži Francozi«, do, v najboljšem primeru, čtiva, ki ga intelektualci z veseljem prebirajo, ko jih nihče ne gleda.

Prvi zvezdniki in večni klasiki te neklasične literature so seveda Angleži, ki so po Poeju za kar nekaj let prevzeli kriminalkin Olimp kolegom z druge strani Atlantika. V prvi vrsti seveda sir Conan Doyle, ponosni oče Sherlocka Holmesa. Slednji nastopa v 56 zgodbah in štirih romanih, napisanih ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja

Slavo svojega rojaka dosega tudi Agatha Christie. Njena glavna protagonist sta Hercule Poirot (in njegove »drobne sive celice«) in Miss Marple. Za njene romane so bolj kot briljantna dedukcija značilni natančni in pronicljivi opisi družbenega okolja v Angliji na začetku prejšnjega stoletja.

Njuni rojaki, ki jih prav tako štejemo med klasike klasičnega detektivskega romana, so Dorothy Sayers, Margery Allingham, Nagio Marsh (slednje, skupaj z Agatho Christie, imenujemo »kraljice kriminalk«), Josephine Tey, Freeman Wills Crofts, Michael Innes in Nicholas Blake. In čeprav bi lahko veljalo, da je kriminalni roman zaradi svoje nasilne biti bolj moška domena, hitro vidimo, da sta med angleškimi avtorji oba spola enakopravno zastopana.

Ameriški avtorji, ki jih velja omeniti, so Mary Roberts Rienhart, Earl Derr Biggers, Ellera Queen (najzvestejši nadaljevalec tradicije logike in dedukcije), Earl Stanley Gardner (ki po številu prodanih izvodov močno konkurira Agathi Christie), John Dickson Carr, Rex Stoutin, eden izmed redkih povojnih pisateljev klasičnega detektivskega romana Stanley Ellin in seveda S.S. Van Dine, ki je širšemu bralstvu morda manj znan, za formiranje kriminalnega žanra pa zelo pomemben, saj je avtor znamenitih dvajsetih pravil za pisanje detektivske zgodbe (1928).

Dvajseta leta devetnajstega stoletja predstavljal t. i. »zlato dobo kriminalke«, ko je prevladovala klasična kriminalna zgodba, začel pa se je že tudi razvoj »trde« kriminalke, ki je do druge svetovne vojne postala bolj popularna kot klasičen »krimič«.

Vpliv druge svetovne vojne na kriminalko se pozna v pojavu detektivov – vojnih veteranov (kasneje tudi veteranov korejske in vietnamske vojne). V drugi polovici prejšnjega stoletja so se začele razvijati psihološke kriminalke, pod vplivom hladne vojne pa tudi vohunske zgodbe, ki sicer sodijo v svoj žanr, a so močno povezane s kriminalko. Razvili sta se tudi podvrsti, ki se osredotočata na policijski in sodni postopek.

Avtorji so svoje pisanje morali prilagoditi tudi moderni tehnologiji, ki nudi večje možnosti identificiranja zločincev (prstni odtisi, GPS naprave, mobilni telefoni, internet). Številne kriminalne zgodbe so bile prenesene in posnete v filme in nadaljevanke, v zadnjem desetletju pa smo priča razmahu pretežno policijskih kriminalnih serij, kjer glavno vlogo pogosto igra tehnologija za identificiranje storilcev in ne več briljantna dedukcija posameznega detektiva.

7.5. Značilnosti žanra

Veliko ljudi se sprašuje, kaj kriminalka kot žanr sploh je. Sutherland¹⁴ je zapisal: »Gre za nekakšen klub z določenimi pravili, običaji, načini izražanja in modnimi zapovedmi.« Leta 1928 je S. S. Van Dine postavil dvajset pravil za pisatelje kriminalk, med katerimi je prvo (ki ga nikakor ni mogoče prekršiti): »Bralec in detektiv morata imeti enake možnosti, da rešita skrivnost. Vsi namigi morajo biti izrecno vpeljani in jasno opisani.« Vsak žanr ima torej svoja pravila, med katerimi obstaja tudi določena stopnja svobode. Vendar obstaja v kriminalkah trdno jedro, ki določa skupno tematiko in načine njene obdelave.

A treba je biti previden tudi pri uporabi besed zvrst in žanr, ki mnogim pomenita isto, čeprav temu ni tako. Prva je nadpomenka drugi, torej je po pomenu ena vsebovana v drugi kot (kot v sistemu t. i. 'babušk'). Ob čisto konkretnem primeru torej lahko navedemo, da je roman zvrst, ljubezenski roman pa žanr. Potemtakem poznamo danes kar nekaj popularnih pripovednih žanrov, kot so na primer ljubezenski, znanstvenofantastični, fantazijski, potopisni, grozljivi roman itd. Med njih pa seveda uvrščamo tudi kriminalni roman.

Žanrska literatura je prav zaradi svojih klišejev pojmovana kot nekoliko manjvredna, predvsem s strani literarnih kritikov; ker je namenjena veliki ciljni skupini

¹⁴ SUTHERLAND, 2012

in je njen glavni namen predvsem uspešno ugajati, po tradicionalnih literarno teoretskih načelih naj ne bi imela velike estetske vrednosti. Takšno razmišljanje, ki je nedvomno veljalo za literaturo do 19. stoletja, pa je po pojavu sodobnega postmodernizma, v katerem se je množično razširila fuzija »visoke« in žanrske literature, moralo nekoliko omiliti ostre razmejitve.

8. SKRIVNOSTI KRIMINALKE

8.1. Klasična kriminalka

Klasično oz. deduktivno kriminalko je torej izoblikoval Poe, popularna pa je postala predvsem z Doylovim Sherlockom Holmesom. Za zlata leta tega žanra lahko označimo prva desetletja 20. stoletja, do druge svetovne vojne. V kasnejši literaturi seveda še vedno najdemo motive detektiva, ki raziskuje umor, vendar se v pripoved mešajo lastnosti drugih žanrov. Tako lahko začnemo govoriti o podvrstah kriminalke (detektivka, policijski roman, vohunska zgodba). Le malo povojnih pisateljev je še sledilo formulam, ki so jih zasnovala velika imena klasičnega kriminalnega romana, zato literarni teoretiki sklepajo, da je bil njihov način pisanja pač vezan na določeno zgodovinsko obdobje.

Poe je opredelil štiri glavna področja klasične kriminalne zgodbe:

Situacija: zgodba se začne z nerešenim kriminalnim dejanjem. Zločin mora biti dovolj hud, saj le tako omogoča dovolj snovi za zaplete in ustvarjanje napetosti, ki je v kriminalki ključna. Detektiv mora odkriti storilca in motiv¹⁵ ali način in dovolj neposrednih dokazov, da zločinca obsodijo¹⁶. Detektiv v dogajanje redko vstopa iz osebnih razlogov, bralčeva pozornost pa mora biti usmerjena predvsem na odkrivanje storilca.

Vzorec akcije: že Poejeve prve kriminalke imajo jasno zarisanih šest faz poteka zgodbe: predstavitev detektiva, zločin in *clues*, preiskavo, naznanitev rešitve, razlago le-te in razplet. Čeprav naj bi vsaka klasična kriminalka vsebovala teh šest faz, ni nujno, da si sledijo v tem vrstnem redu.

Osebe in odnosi: vsaka zgodba naj bi imela štiri vrste oseb: žrtev (ki ne sme biti preveč pomembna), zločinca (avtor mora biti pazljiv, da ga ne predstavi tako, da bi bralec lahko simpatiziral z njim), detektiva (ta mora imeti najpomembnejšo vlogo v zgodbi, velik poudarek mora biti na njegovem deduktivnem sklepanju) in še četrto skupino, ki se počuti ogrožena s strani morilca, ni pa sposobna razrešiti zločina. Slednje so osebe, s katerimi bi morali sočustvovati, hkrati pa nam bi moral avtor vzbujati strah, da so prav oni zločinci.

¹⁵ Edgar Allan Poe: Umor v ulici Morgue

¹⁶ Edgar Allan Poe: Ukradeno pismo

Ozadje: prostor, v katerem se dogaja večina romana, bi moral biti jasno ograjen od zunanjega sveta. Ta naj bi le občasno vdrl v sicer izolirano okolje zločina in njegovega raziskovanja.

Pripovedovalec je v klasični detektivki pogosto detektivov prijatelj, najbolj znana primera sta pri Poeju in Doyleu. S tem avtorji lahko dosežejo želeno odmaknjenost in ohranijo skrivnost briljantne dedukcije svojih detektivov, hkrati pa prijateljstvo simbolizira človeško plat detektivov, ki bi brez tega lahko izpadli zgolj kot logični stroji, ki ne premorejo nobenih splošno znanih človeških čustev.

8.2. Trda (»hard boild«) kriminalka

Ta podvrsta kriminalnega romana se je razvila v dvajsetih letih dvajsetega stoletja. Postopoma so jo razvijali različni pisci, ki so se odmikali od formule klasične kriminalke. Dokončno obliko je formuliral ameriški avtor Dashiell Hammet. Ta oblika kriminalnega romana pa je močno povezana tudi s tako imenovanimi *pulp časopisi*¹⁷, v katerih so pisatelji na začetku objavljali svoje »trde« kriminalke. Kljub razlikam pa se tudi trda kriminalka vsaj ohlapno drži formule klasične kriminalke.

Tudi »trda« kriminalka se začne s predstavitvijo detektiva in okolja, v katerem deluje in napreduje od kraja zločina, do končnega razkritja. Majhna umazana pisarna v nevarnem predmestju že na začetku v zgodbo vpeljuje nered in nasilje, ki zgodbo razlikujeta od klasične kriminalke. Zraven tega je detektiv vedno nekako osebno vpleten v dogajanje in ni le zunanji opazovalec, ki s pomočjo ključev rešuje zločin. Za razliko od klasične kriminalke, pri kateri protagonist zločinca na koncu preda roki pravice in sodnemu sistemu, v tej zvrsti on sam po navadi predstavlja tudi izvršitelja kazni, ki je skorumpirana oblast ni sposobna.

V »hard boild« zgodbi je detektiv navadno že ves čas zapleten v zločin, zato njegova naloga ni le poiskati krivca, ampak mora v zgodbi reševati tudi svoje moralne dileme v povezavi s primerom. Klasični detektiv v svoji preiskavi preiskuje mnogo osumljencev, vendar je storilec po navadi le eden (pokvarjenost je osamljeni primer), medtem ko detektiv med svojim delom naleti na mnoge ovire, ki mu jih postavljajo policisti, ki krijejo hrbet zločincu, podkupljiva oblast, izdajalski partnerji in stranke, ki so pogosto sami zločinci (pokvarjenost je množični pojav).

¹⁷ Kaša, iz katere delajo papir, v angleškem govornem področju pa sinonim za senzacionalistične časopise.

Žrtev je v trdi kriminalki pogosto opisana tako, da se bralcu zelo priljubi in si tako še bolj želi razrešitve zločina; zločinec je zelo pogosto oseba, ki je na začetku detektivu zelo blizu (prijatelj, ljubimec) in tako avtor njegovemu ali njenemu (morilke so velikokrat privlačne ženske, v katere se detektiv zaljubi) zločinu doda še izdajo, po navadi pa ima zločinec povezavo z večjo zločinsko organizacijo; detektiv je pogosto žilav fant (»*tough guy*«), ki za razliko od klasičnega detektiva svoje probleme neredko rešuje z nasiljem, vendar ima kljub nasilnim izbruhom in občasno dvomljivim metodam (v katere ga prisili moralno pritlehno okolje) prirojene viteške vrednote. Četrta skupina oseb, ki so v klasičnem romanu na koncu očiščene vsake krivde, morajo biti v »trdi zgodbi« za ali proti detektivu in nikoli niso čisto nevtralne.

Če je okolje pri klasični kriminalki zelo pogosto odmaknjeno podeželsko posestvo ali samotna graščina, izolirana od zunanjega sveta, realnost pa v dogajanje posega le redko, »trda« zgodba za svoje dogajanje skoraj praviloma izbere mesto, detektiv pa se je ves čas prisiljen spopadati z brutalno realnostjo. Prav tako ima detektivska zgodba namenoma več čustvenega naboja kot klasična kriminalka, ki je racionalna, hladna in pri bralcu praviloma ne zbuja čustvenih odzivov, saj se bralec precej lažje naveže na junaka, ki se zavestno izloči iz družbe, a je vseeno privlačen in se posveča iskanju pravice, ne glede na posledice, ki jih resnica nosi s seboj, kot pa na čustveno odmaknjene (angleškega) kavalirja, ki v prostem času rad rešuje zločine kot miselne uganke. Klasična kriminalka tudi opisuje okolje in družbo z določene distance, »trda« kriminalka pa obsoja podlo in nasilno družbo ter izraža predvsem prezir do bogatašev (ki si lahko zaradi svojega denarja privoščijo nespoštovanje zakonov) in žensk, t. i. fatalk, ki s svojo privlačnostjo zamegljujejo razmišljanje detektivov in zaradi tega (skoraj) pobegnejo kaznim za zločine.

8.3. Druge podvrste kriminalke

Kriminalke lahko ločujemo glede na način razvoja zgodbe (npr. »whodunit« in »howcatchem«) ali glede na specifično področje (kraj dogajanja, čas, poklic detektiva), na katerega se osredotočajo ter jih tako razvrščamo med sodne kriminalke, zgodovinske kriminalke, policijske kriminalke ...

"Whodunit" je pravzaprav najbolj razširjen način pisanja kriminalke. Ime vrste pride iz angleščine: who (has) done it? oz. kdo je to storil?. Torej kot nam že ime pove, pri taki kriminalki bralec do vrhunca zgodbe ne ve, kdo je storilec. S tem mu je omogočeno, da aktivneje sodeluje pri detektivovi dedukciji in si sam ustvari mnenje, kdo je morilec. Protagonisti so po navadi amaterski ali polprofesionalni detektivi. Primer take zgodbe je roman Agathe Christie *Umor Rogerja Ackroyda*.

»Howcatchem« ali obrnjena detektivska zgodba se običajno začne z opisom umora in večinoma razkrije identiteto morilca. Potek dogajanja v nadaljevanju se potem osredotoča na detektivov način odkrivanja storilca. Eden izmed zgodnjih primerov take zgodbe je novela Anthonyja Berkeleyja Coxa (pod psevdonimom Francis Illes) z naslovom *Malice Aforethought*.

Policijski roman pa pravzaprav ni več prava kriminalka, saj glavne vloge ne igra več detektiv, temveč skupina policistov. V klasičnem policijskem romanu dedukcija in logika pravzaprav izgineta, v ospredje pridejo preiskovalni postopki in znanstvene metode preučevanja, ki jih dobri pisci opišejo zelo realistično. Pozornost preiskovalcev je razdeljena med več nepovezanih primerov, kar pomeni, da so eni bolj zanimivi kot drugi. Prvi tak roman je napisal ameriški avtor Ed McBain (ali Evan Hunter) leta 1956. Pisatelji tega žanra morajo loviti ravnotežje, saj morajo biti njihovi opisi policijskega poklica dovolj realni, hkrati pa ne preveč, saj bi bralcu razkrili dejansko dolgočasno delo, kakor poteka v teh in takih službah.

Ta podzvrst je v pričujoče besedilo vključena iz preprostega razloga, ker je tudi glavni junak kriminalk Avgusta Demšarja v bistvu policist. Ne sicer čisto navaden, temveč višji kriminalistični inšpektor, ampak policijska značka ga pač umešča med policiste.

9. SLOVENSKA KRIMINALKA

9.1. Zgodovina slovenske kriminalke

Zgodovina slovenske kriminalne proze sega že v leto 1874, ko je Jakob Alešovec v Novicah, ki jih je urejal Janez Bleiweis, izdal prvo kriminalno povest z naslovom *Poštne nakaznice*. Povest je del zgodb pod skupnim naslovom *Iz sodnijskega življenja*. V naslednjih petih letih je sledilo še sedem zgodb, katerih najdaljša ima petnajst nadaljevanj. »Detektiv« je preprosti sodni uradnik, ki še zdaleč ni tako ekstravaganten kot Sherlock Holmes ali tako briljanten kot Auguste Dupin, ampak je le vesten uradnik z dobrim spominom. Povesti vsekakor niso klasične kriminalke, saj je zločinec že znan, dejanje mu je potrebno le dokazati. So bolj mešanice pitavalov¹⁸ - zanimivejših primerov iz sodne prakse, ki jih po spominu pripoveduje sodnik, in klasične detektivske zgodbe.

Naslednji, ki se je pri nas lotil kriminalke, je bil Fran Miličinski, ki je leta 1907 objavil kriminalno pripoved *Ura št. 55916*. Njegov groteskni detektiv le po naključju najde uro in to obrne v lastno korist. Tudi njegov drugi detektiv, ki mu je Miličinski posvetil štiri prigode, objavljene leta 1924 v časopisu *Jutro in Novice*, je komičen. Prigode Mavricija Pikca pa so vse prej kot klasične kriminalke, saj kršijo osnovna pravila, da detektiv nikoli ne sme biti zločinec ali žrtev.

Prvi poskus detektivskega romana pri nas lahko pripišemo Ivanu Šorliju, ki je leta 1922 napisal roman *Pasti in zanke*. Njegov detektiv je aristokrat, graščak dr. Apelius, ki pa se ne brani nasilja, zato ta roman raje uvrščamo med detektivke kot med klasične kriminalke.

Prva klasična kriminalka na Slovenskem pa je delo pisateljice Ljube Prenner, ki je tik pred drugo svetovno vojno izdala roman *Neznani storilec* in ga podnaslovila »kriminalna meščanska povest«. Njen detektiv France Barnavt je po svojih metodah deduktivnega sklepanja bolj podoben Doylovemu Holmesu, kot *tough guy* detektivom ameriški piscev trdih kriminalk. Kot velja za večino slovenskih kriminalnih romanov, tudi ta ni žanrsko čista kriminalka, saj avtorica v romanu parodira nesposobnost policijskih in sodnih uradnikov, meščani mesta Lipnica, v katerem se roman dogaja, pa so opisani s poudarjeno satirične perspektive.

¹⁸SVETINA 2003, 260

9.2. Razvoj in značilnosti slovenske kriminalke

Razvoj slovenske kriminalke je ubral drugačno pot kot v omenjenih in preostalih državah. Za razliko od kriminalke v svetu se je slovenska kriminalka postopoma razvila iz detektivke in ne obratno, kot je v navadi. Tako je prevzela tudi nekaj njenih značilnosti.

Zgodovina slovenske kriminalke se torej začne s kriminalnimi povestmi v časopisih (Alešovec 1874 in Miličinski 1907), prvi kriminalni roman pa slovenska književnost dobi šele leta 1922, ko Ivan Šorli napiše detektivski roman. Do začetka druge svetovne vojne pa je izdana še prva klasična kriminalka pisateljice Ljube Prenner.

Na začetku (v 19. st.) je kriminalka, kot večina slovenske književnosti v tistem času, služila za narodno propagando, saj je bila večina zločincev Nemcev ali Prusov, na strani zakona pa so bili praviloma Slovenci. V obdobje med obema vojnama je bila kriminalka redka (čeprav smo ravno takrat dobili prva kriminalna romana), saj je bila žanrska literatura zelo strogo ocenjevana, po uveljavitvi socialnega realizma in socializma po drugi svetovni vojni pa je kriminalka postala skoraj nezaželena, saj naj bi literatura govorila o realnem življenju, ki bi moralo biti pošteno in ne zločinsko. Tako se je kriminalka v bistvu ohranjala samo v prevodih tujih avtorjev.¹⁹ Razcvet je slovenska kriminalka ponovno doživela komaj v 70. letih 20. stoletja, in sicer s pojavom otroške in mladinske kriminalke²⁰.

Ta zvrst se precej razlikuje od nemladinske kriminalke, saj se ne deli na detektivko in klasično kriminalko, temveč je spoj obojega. Za otroško oz. mladinsko kriminalko je značilno, da so »detektivi« vedno otroci, zločinci pa praviloma odrasli. Pri tej zvrsti kriminalno dejanje skoraj nikoli ni umor, temveč tatvina, iskanje zaklada ipd ... Najvidnejši predstavniki te zvrsti pri nas so Bogdan Novak (zbirka *Zvesti prijatelji*), Brane Dolinar (*Detektivi na jeklenih konjičkih*, *Detektivi v zeleni katri*), Janja Vidmar (*Junaki petega razreda*, delno tudi *Moj prijatelj Arnold*), Vitan Mal (*Ledosned*, *Dvojni agent Zardna*), Smiljan Rozman (*Lov za ukradenimi milijoni*), Nataša Mrvar (*Špela detektivka*), Leopold Suhodolčan (*Skriti dnevnik*, *Rdeči lev*, *Naočnik in Očalnik*), Ivan Sivec (*Pozabljeni zaklad*, *Skrivnost zlate reke*, *Krokarji viteza Erazma*), Dim Zupan (*Trnovska mafija*, *Trnovska mafija drugič*) ...

¹⁹ BOROVIK 1996, 745

²⁰ ZUPAN SOSIČ 2001, 45

Tudi v 80. letih je bila žanrska literatura priljubljena, vendar je prevladoval ljubezenski roman. Poplava kriminalk pa slovenski literarni prostor doleti ob koncu 20. stoletja, ko se pojavijo besedila, katerih glavna značilnost sta sinkretizem romanesknih struktur in žanrska hibridnost²¹, kar pomeni tudi pogosto mešanje različnih tipov romanov.

To je v kriminalko vneslo več podvrst in spremenilo zakoreninjene okvirje, ki so značilni za kriminalni žanr. Prav tako pa je v takšnih romanih težje izluščiti prvine kriminalnega žanra. Med take pomembne značilnosti modernega kriminalnega romana spada suspenz – pripovedna tehnika, ki nakaže več enako verjetnih možnosti poteka romana²², kar pri bralcu namenoma vzbuja negotovost. Prav tako je pri sodobnem kriminalnem romanu težko razlikovati kriminalko in detektivko, saj sta zaradi prej omenjenega sinkretizma postali skoraj sinonima. Tipični sodobni kriminalni roman je potemtakem mešanica detektivke, kriminalke, trde kriminalke, policijskega, vohunskega in agentskega romana ter drugih žanrov (predvsem ljubezenskega, psihološkega in pustolovskega romana).

Literarnozgodovinsko se moderna slovenska kriminalka začne z izdajo psihološko-kriminalnega romana *Nekdo drug* (1990) Branka Gradišnika, ki je izpostavil nekatere značilnosti sodobnega slovenskega kriminalnega romana. Začne in zaplete se po vseh kriminalkinih pravilih, vendar pa besedilo kmalu zaide svojo pot, ko avtor začne uporabljati ljubljansščino, ki jo »zlorabi«, da se resni prizori v kriminalkah zdijo že komični. Posebnost Branka Gradišnika je tudi, da se zgodba ne zaključi, ampak bralcu pusti odprta vrata za fantazijo. Pisatelj je svoje zgodbe tudi večkrat nadaljeval in jih zaključeval različno, kar ni značilno za kriminalke. »Gradišnikov skupek besedil na temo ljubljanskega Jacka Razparača deluje izrazito metafizijsko-postmodernistično: različne obdelave istega besedila, različni konci, različni mediji (knjiga-film) ...«. Gradišnik je tako hkrati poglobil in parodiral kriminalni žanr²³, kar je nasploh značilno za slovenske pisce kriminalk.

Njegovemu zgledu postmodernističnega izrabljanja žanrov sledi tudi Maja Novak, ki je leta 1993 izdala roman *Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah*. Tudi ta roman ni klasična kriminalka. Novakova parodira in ironizira kriminalni žanr, saj namenoma uporablja stereotipe kriminalk (ne preveč spretnega pomočnika, imena

²¹ ZUPAN SOSIČ 2001, 41

²² ZUPAN SOSIČ 2001, 42

²³ BOROVIK 1996, 747

nekaterih likov). Ostali njeni kriminalni romani so: *Cimre* in *Kafanaum alias killed*. Še dlje odstopa od žanrskih pravil Miha Mazzini s svojo kriminalko *Telesni čuvaj*. Tudi on omogoča zaključke romana z različnimi konci. Avtor je roman postavil celo v medmrežje, tako da je slovenska književnost dobila še zvrst, ki bi jo pogojno lahko imenovali medmrežni roman. Eden izmed koncev je tudi objavljen na uradni spletni strani knjige, www.telesnicuvaj.com (geslo: metulji).

Vidnejši pisci moderne detektivke so še Goran Lim alias Goran Glavič s svojim ciničnim policijskim inšpektorjem Zvonetom Marcom, Franjo Frančič (*Bela smrt*, 1996), Tone Ferlih (*Samomor upokojenega sodnika*, 1993), Aaron Kronski alias Tomo Rebolj (*Vražji glas*, 1989, *Vaya con dios, amigo*, 1993) in Janja Vidmar. (Slednja je izdala serijo tovrstnih romanov z istimi preiskovalci, ki bi se po številu primerov lahko merili z Demšarjevim junakom, a po žanru njeni teksti niso klasični, marveč hibridni kriminalno-erotični romani.) Bolj klasične kriminalke se pri svojem pisanju držijo Igor Karlovšek (*Bazen*, 1999, *Navzdol in naprej*, 1994), Sonja Koranter (*Tiramisu*, 1995), Barbara Komar (*Kazimir*, 1995), Janez Cirka (*Kruh, igre in modre oči*, 1995), Tugo Zaletel (*Maščevanje*, 1995), Sergej Verč in Avgust Demšar alias Tomaž Zupančič ...

Po kratkem pregledu slovenskega kriminalnega ustvarjanja je mogoče ugotoviti, da je pri nas težko najti klasično žanrsko kriminalko, saj ustvarjalci v slovenskem literarnem prostoru kriminalke bodisi parodirajo, ironizirajo ali pa kombinirajo z drugimi žanri. Z različnimi dodatki in okraski (zastranitvami v filozofske in zgodovinske razprave, psihološke analize in teorije, ki za zgodbo nimajo nobenega pomena) svoja besedila bolj ali manj oddaljujejo od klasičnih načel tega neizčrpnega žanra. Razloge za te slovenske posebnosti morda lahko iščemo v strahu pred tem, da bi bila njihova dela ožigosano kot »šund« ali »plaža«, kot se danes pogosto označuje žanrska literatura. Avtorji mogoče poskušajo s tovrstnimi osebnimi slogovnimi pristopi »dvigniti« svoja dela na "višje" nivoje, pri tem pa žal izgubljajo žanrsko kvaliteto, zanimivost in prepričljivost.

Zato je še toliko bolj zanimivo proučevanje del Avgusta Demšarja, ki precej dosledno upošteva žanrska pravila in je kot tak skoraj osamljen primer v slovenski literaturi.

10. KDO JE AVGUST DEMŠAR ?

»Psevdonim spada k žanru.«, to je standardni odgovor, ki ga je mogoče zaslediti v intervjujih na vprašanje, zakaj mariborski pisatelj Tomaž Zupančič alias Avgust Demšar ne piše pod svojim uradnim imenom.

Res je, da so mnogi pisatelji kriminalnih romanov pisali pod psevdonimi. V preteklosti predvsem zato, ker je bilo uveljavljene avtorje malo sram, da pišejo trivialno, žanrsko literaturo. Ženske avtorice so pod psevdonimi pogosto pisale zato, da bi jim zgodbe sploh objavili in da bi dobile priložnost pokazati, da so sposobne pisati tudi nasilnejše trilerje, ne samo »mehke« kriminalke o malih mestecih. Danes pa pisatelji pod psevdonimi objavljajo predvsem zato, da bi se otresli pritiska javnosti ali založb in lažje obrnili nov list v svojih pisateljskih karierah.

Avgust Demšar, avtor šestih do zdaj izdanih romanov, je torej Tomaž Zupančič. Mariborčan, rojen 8. julija 1962. Ko ne piše kriminalk, je docent za likovno pedagogiko na mariborski Pedagoški fakulteti.

12. septembra 2005 se je odločil napisati kriminalko. Od takrat jih je objavil šest, v katerih je glavni akter mariborski višji kriminalistični inšpektor Martin Vrenko, ki uradne ure preživlja na policijski postaji z lepim pogledom na promenado mariborskega mestnega parka. Zgodbe se dogajajo v realnem času in prostoru (Mariboru). Vseh šest je izdal v sodelovanju z založbo Sanje. Njegove kriminalke nosijo naslove: *Olje na platnu* (2007), *Retrospektiva* (2008), *Tanek led* (2009), *Evropa* (2010), *Hotel Abrazija* (2011) *Obsedenost v času krize* (2012). Štirje romani *Olje na balkonu*, *Retrospektiva*, *Evropa* in *Hotel Abrazija* so bili uvrščeni med deset nominirancev za nagrado kresnik, ki jo podeljuje revija Delo za najboljše roman minulega leta.

Vsi njegovi romani se odvijajo po principu »whodunit« in so klasične kriminalke, torej so zgodbe polne namigov, ki bralcu omogočajo, da svojo dedukcijo preizkusi v tekmi z Vrenkovo. Nasilje je navadno prisotno samo pri umoru. Prvine policijskega romana se kažejo v tem, da je detektiv policijski inšpektor, njegovi pomagači pa člani policijskega kolektiva. Romani o Martinu Vrenku so eden izmed prvih slovenskih ciklov kriminalk z istim junakom, za zdaj tudi najbolj obsežen.

11. POVZETKI ANALIZIRANIH ZGODB

11.1. Olje na balkonu

Prva zgodba Avgusta Demšarja se odvija v Mariboru, natančneje v Vrtni ulici 3a, ki pa je v resničnosti sploh ni. Kraj dogajanje je ulica »višjega sloja« (?), v samem bloku pa živi pisana paleta stanovalcev (upokojeni oficir JLA, zdravnik, baletnik, fotograf, zdravnikova hči in bivša žena). Žrtev v romanu je zdravnik iz UKC Maribor Potokar, za katerega se na koncu izkaže, da si je sodil sam. Povod za samomor mu je dal fotograf Vraz, ki je živel v istem bloku, saj ga je slednji slikal, ko se je Potokar oblačil v žensko, ker je bil transvestit. Zdravnika so Vrazove slike zelo prizadele, saj se je bal, da bi njegova skrivnost prišla v javnost. Izsiljevati pa se ni pustil, zato si je sodil sam. Inšpektorju Vrenku se rešitev problema pojavi, ko se odpravi na krajši dopust v London. Bolj natančno, med branjem trač revij na letalu.

11.2. Retrospektiva

V drugi zgodbi se zgodi umor v galeriji na večer otvoritve razstave slikarja Karola Korenike. V toaletnih prostorih brutalno ubijejo enega izmed njegovih sinov – Silvana. Le dan za tem je ubita še slikarjeva sestra Hilda Korenika. Zgodba pa se še bolj zaplete, ko je uničena ena slika z razstave. Inšpektor Vrenko s svojim pomočnikom Markom Breznikom le v petih dneh odkrije, da je oba umora storil Roman Doli, vrhunski likovni kritik in galerist. Slednji je moril iz koristoljubja, da bi si pridobil likovna dela. Martin Vrenko je »svoj moment« povezovanja dejstev in spoznanje, kdo je morilec, doživel ob gledanju svojega najljubšega filma.

11.3. Tanek led

Roman pripoveduje o šolskem kolektivu srednješolskega centra, kjer se dogajajo umori »kot po maslu«. Glavna žrtev romana je bila psihologinja Nevenka, ki jo je ubil pomočnik ravnatelja Danilo Toplak. Bila sta v razmerju in slednja je hotela, da se Toplak odloči, ali hoče biti z njo ali z ženo. Toplak je bil v precepu, a zaradi Nevenkinega časovnega ultimata, da bo odšla do njegove žene in ji vse povedala, jo

je ubil. Druga žrtev je bila Tjaša Kocen, ki jo je Toplak ubil zaradi tega, ker je ta Toplaku namignila, da ve, kdo je ubil Nevenko. Zadnja žrtev je bila ravnateljica Sanja Klemenčič, ki jo je Toplak ubil iz neprevidnosti, saj je hotel Sanjo samo prestrašiti, vendar ji je svarilno korito za rože zares res padlo na glavo in jo ubilo. Inšpektorju Vrenku se je rešitev uganke nenadoma utrnila med hojo po stopnicah policijske postaje.

11.4. Hotel Abbazia

Jedro zgodbe se vrti okrog Hotela Abbazia, ki je družinski hotel v Opatiji. Leta 2007 ga pretrese tragedija, saj neko junijsko jutro najdejo lastnika Marino in Slavka Ajdova, zakonca, ki sta tudi večinska lastnika hotela. Sprva je zadeva videti, kot da je ženo ubil njen mož, vendar se na koncu zgodbe izkaže, da je oba zakonca ubil Mihajlo Petrov, manjšinski lastnik hotela. V primeru smrti zakoncev, kasneje pa tudi zaradi sprememb v urbanističnem načrtu Opatije, bi se njegov delež povečal ter skorajšnjemu upokojujencu omogočil prav lepo življenje. Inšpektor Vrenko do rešitve pride na sprehodu z analizo dogodkov, ki si sledijo natančno kronološko.

11.5. Evropa

Zgodba govori o umoru profesorja Kevina Douglasa iz Quebeca (Kanada) leta 2006. Ta je bil udeleženec mednarodnega srečanja z naslovom Evropa danes, ki ga je organiziral mariborski Inštitut za evropske študije. Umrlega je našel naključni ribič, ki ga je ob jutranjem ribolovu »ulovil« v Dravi. Raziskava umora je potekala zelo počasi, saj ekipa inšpektorja Martina Vrenka ni našla motiva in ne osumljencev. Že čez tri mesece se je na silvestrovo zgodil nov umor v hotelu na drugem koncu Štajerske. Naključje je hotelo, da so tam praznovala dekleta, ki so bila zaposlena na Inštitutu za evropske študije, ter kriminalist Marko Breznik s svojo družino. Zgodba se je po tem umoru začela razpletati, izkazalo se je, da sta oba umora povezana. Morilka je bila Nataša Jenko, ki je morila zaradi ljubosumnosti in depresivnih občutkov manjvrednosti ter premajhne pozornosti ljudi do njenega dela. Inšpektorju Martinu Vrenku se je rešitev umorov utrnila ob gledanju freske Mrtvaški ples v Hrastovljah.

11.6. Obsedenosti v času krize

Zgodba se dogaja leta 2009, ko se je v svetu in pri nas že hudo občutila svetovna gospodarska kriza. Umorjen je bil Bojan Hafner. Njegovo podjetje se je zaradi njegovega slabega vodenja znašlo pred propadom. Umorjenega je našel Andrej Koren, ko je bil na stalnem pohodu na mariborski Urban. Ob najdbi se je izkazalo, da je bil Hafner mrtev že dva meseca. Ob moški podatkov in informacij je bila preiskava umora zahtevna. Na koncu se je izkazalo, da je Hafnerja umoril njegov krušni oče. Motiv umora pa je bila zamera zaradi slabega vodenja podjetja. Umor je storil brez slabe vesti, ker je menil, da si je Hafner to zaslužil. Ob odkritju morilca, tega niso mogli obsoditi, ker je umrl mesec dni po umoru.

12. SLOGOVNA ANALIZA ROMANOV

V teoretičnem delu naloge so bile opisane značilnosti klasične kriminalke, detektivke in policijskega romana, ki sva jih uporabila za splošno predstavitev literarne zvrsti v svetovni in slovenski književnosti. Empirični del naloge pa je sestavljen iz podrobnejše analize romanov Avgusta Demšarja, po kateri sva ugotovila, da imajo več elementov klasične kriminalke kot detektivke, vsebujejo pa tudi primesi policijskega romana. Umestila sva jih v literarno podzvrst kriminalnega romana, predstavila avtorja in jedrnato obnovila zgodbe njegovih romanov.

V nadaljevanju se bova podrobneje posvetila stilu avtorjevega pisanja, predvsem opisom kot pomembnemu slogovnemu postopku v zgodbah o višjem kriminalističnem inšpektorju Martinu Vrenku.

Protagonist Martin Vrenko pri iskanju zločincev ne uporablja nasilja, njegova močna točka je dedukcija. Avtor je celo razvil metodo, ki jo inšpektor uporablja v vseh svojih primerih, in jo je poimenoval "*sprostitvena terapija*". Medtem ko se Poejev Auguste Dupine vživlja v obnašanje zločinca in Miss Marple Agathe Christie kvačka, se Martin Vrenko odpravlja na potovanja (v London²⁴, Trst²⁵, z vlakom v hrvaško Istro²⁶) ali pa si ogleda kakšen film, npr. *Orlovo gnezdo*. Ko je namreč prepričan, da že ima vse informacije in je vse, kar mora narediti, samo to, da jih poveže, preneha z razmišljanjem o primeru in čaka, da se vsi podatki povežejo v celoto. Tako da bralcu vedeti, da ima sedaj tudi on že vse podatke in mu ponudi možnost, da najde rešitev.

Prav tako višji kriminalistični inšpektor ni čustveno povezan s svojimi žrtvami in se med primerom ne ukvarja s svojimi eksistencialnimi, čustvenimi ali moralnimi dilemami.

Zločini, ki jih raziskuje, po navadi nimajo povezave z večjo kriminalno združbo, ampak so delo pokvarjenih posameznikov. Sistem ni skorumpiran (v najslabšem primeru le rahlo okoren in počasen) in zločinca kazni vedno doleti s strani roke pravice. Vrenku nikoli ni potrebno igrati še angela maščevanja, kar je pogost pojav v detektivskih romanih.

Element, ki ni klasično kriminalen, pa je okolje, ki je vedno opisano zelo realistično, to je mesto Maribor. V klasični kriminalki je kraj zločina namreč praviloma

²⁴ DEMŠAR, 2007

²⁵ DEMŠAR, 2008

²⁶ DEMŠAR, 2011

izoliran od realnega sveta. Prav tako priče, osumljenci in sorodniki žrtev, ki po teoriji spadajo v četrto, nevtralnno skupino, pogosto delujejo proti ali za detektiva, kar je značilno za detektivko, ne pa klasično kriminalko.

Značilnosti Demšarjevih romanov, ki bi jih po teoriji uvrstile med policijske romane so: Martin Vrenko in njegovi sodelavci so policisti, sam Vrenko ni niti policijski detektiv, temveč višji kriminalistični inšpektor, storilec je pogosto odkrit s pomočjo sodobnih forenzičnih postopkov (prstni odtisi, razne analize, preverjanje serijskih števil), v romanih so tudi podrobni opisi policijskih postopkov; uradna zaslišanja, dajanje izjav, pisanje poročil, pridobivanje preiskovalnih nalogov in celo izdajanje potnih nalogov.

To analizo bi bilo torej mogoče na kratko povzeti z ugotovitvijo, da so tudi romani Avgusta Demšarja hibridi med kriminalko, detektivko in policijskim romanom. A dejstvo je, da so bila pravila za pisanja teh žanrov napisana pred več kot pol stoletja, zločinci, detektivi in bralci pa so se v zadnjih desetletjih tako zvrstno globalizirali, da je težko napisati delo, ki se strogo drži pravil enega žanra, hkrati pa zadovoljuje tudi bralce, kar je na koncu koncev namen večine pisateljev. Tudi Julian Symons v svoji knjigi *Blody Murder: From Detective Story to the Crime Novel: a History* piše, da »... čista in kompleksna kriminalna zgodba, ki opisuje samo reševanje uganke, ne obstaja in tudi če bi, bi bila neberljiva.«²⁷ V isti knjigi tudi izrazi mnenje, ki sovpada s pričujočo analizo, da so detektivka, policijska zgodba, vohunski roman in triler deli iste pisateljske kulture in zato nerazdružljivo prepleteni.

Romani Avgusta Demšarja niso dobro sprejeti le med bralci, temveč prav tako v strokovni javnosti, kar dokazujejo štiri nominacije za kresnika. Žanrsko in vsebinsko so povezani s številnimi tovrstnimi deli, a najbrž je v slovenski književnosti prav slog pisanja tisto, kar jih posebej odlikuje in dela berljive in privlačne, predvsem ena od izstopajočih značilnosti njegovih kriminalk – natančni opisi okolja in njegovih prepoznavnih prostorov.

Zanimiva ugotovitev avtorjev te naloge pa je, da se opisi zunanosti oseb pojavljajo zelo redko. Najbolj očiten primer tega je glavni junak Martin Vrenko, ki ni natančno opisan v niti enem od šestih romanov. Nekaj malega o njegovi zunanosti izvemo le v drugem romanu *Retrospektiva* (»...srednje velik, ne suh ne močan, dokaj

²⁷ SYMONS 1972, 12

nevpadljiv človek.«)²⁸, v četrtem romanu *Hotel Abrazija* (podatki o višini in teži), preostali, bežni opisi pa so podani le skozi opazke ostalih likov, ki nastopajo v romanih. Ženske ga bežno opišejo kot simpatičnega²⁹, moški pa odvisno od tega, koliko masla imajo na glavi. Tudi zunanost ostalih stalnih likov v romanu (kriminalist Marko Breznik, višja kriminalistka Ivana Premk) ni razvidno opisana, avtor se bolj posveča orisom časovnim potekom njihovih navad, značajev in prepričanj, s pomočjo katerih bralec spoznava življenjske stile, razmere ter ustaljene načine razmišljanja in čustvovanja glavnih akterjev.

Poleg natančnih opisov se v romanih seveda pojavljajo tudi drugi slogovni postopki, na primer temeljni slogovni postopek – pripovedovanje. Zgodbe so v vseh besedilih sintetične in napisane v preteklem času, večinoma iz objektivne tretjeosebne perspektive, sodbe pisatelj polaga v govor in razmišljanje svojih likov.

Za pripovedi so skladno s tematiko značilni strokovni izrazi s področja kriminologije, ki so stalnica vseh šestih romanov, v vsakem romanu pa so prisotni termini iz strok, ki jim pripadajo žrtve, osumljenci in storilci. Pri pojasnjevanju slednjih se tako pogosto pojavlja še en slogovni postopek, nepogrešljiv za žanr kriminalke – razlaga, ki jo prepoznamo po bolj zapletenih stavčnih strukturah in, na primer, po številnih definicijah oz. po pogosti rabi nadpomenk in sopomenk (»*DKW je kratica za Dampfkraftwagen...*«)³⁰ itd.

Razlaganje je seveda podkrepljeno z utemeljevanjem oziroma dokazovanjem, na kakšen način je bil določena zadeva storjena in njen storilec razkrit. Vrenko in njegovi pomočniki razglablajo o motivih, okoliščinah in postopkih, kako so bila dejanja izvedena in argumentirajo svoje dedukcije na podlagi pridobljenih obveščevalnih podatkov, kar v besedila vnaša tudi slogovni postopek obveščanja. Utemeljitev se po navadi prepleta s pripovedovanjem in z opisi v preteklem času, saj pojasnjuje in dokazuje praviloma pretekle dogodke.

Klasifikacije slogovnih postopkov, kot jo uporabljajo v svojih analizah slovenisti, se od enega do drugega avtorja nekoliko razlikujejo. Tista, s katero nas seznanja učni načrt za srednje šole in katere avtorica je Mateja Gomboc³¹, navaja obveščanje, pripovedovanje, razlaganje, utemeljevanje in opisovanje. Jože Toporišič

²⁸ DEMŠAR 2008, 23

²⁹ DEMŠAR 2012, 213

³⁰ DEMŠAR 2012, 359

³¹ GOMBOC 1999

uporablja opisovanje, pripovedovanje, podajanje ali razpostavljanje in razglabljanje³², Sonja Hudej pa opisovanje, utemeljevanje in prepričevanje, razlaganje, pojasnjevanje in pripovedovanje³³ ...

Obveščanje je slogovni postopek, ki stvarno obvešča o nekem stanju ali dogodku. Ločimo objektivno in subjektivno; objektivno je po navadi namenjeno javnosti (torej spada med javna besedila), subjektivno pa ne (spada pod zasebna besedila). Njegova glavna značilnost sta kratkost in jedrnatost. Pogosto ga zaradi lažjega razumevanja spremljajo slike, fotografije, grafi ali drugo ponazoritveno gradivo. Večinoma se uporablja v medijih.³⁴

V *pripovedovanju* sporočevalec prejemniku podaja potek in razvoj dogodkov po časovnem vrstnem redu. Tudi pri tem slogovnem postopku lahko avtor izbere objektivni ali subjektivni pogled na razvoj dogajanja. Po navadi je prav pripovedovanje temeljni slogovni postopek v besedilu, razvoj dogodkov pa je lahko predstavljen v realnem časovnem zaporedju (sintetična pripoved) ali s časovnim preskakovanjem dogodkov (analitična pripoved). Povedi so daljše in bogatejše kot pri opisu ali orisu ter se med seboj povezujejo v celoto v pretekliku ali sedanjiku.³⁵ Prvine, ki to omogočajo, so številna priredja in podredja, sopomenske besede, ekspresivni izrazi in živahen jezik.

Razlaganje je v bistvu pojasnjevanje pojmov. Sporočevalec ga izvaja z opisovanjem razmerji med elementi, ki so lahko podrejena ali nadrejena. Namen razlag je prejemniku razložiti lastnosti, vzroke in posledice določene stvarnosti. Razlaga poskuša biti objektivna, edini namen sporočevalca je naslovniku razložiti realne danosti nekega pojava. Skladenjsko je besedilo zelo zapleteno. Prvine, ki so značilne za razlaganje so: ogromno definiciji in novih informacij, kar pomeni, da v besedilu prevladujejo odvisniki in priredja; besedilo je dobro povezano, namen besedila so pogosto razlage pojmov in strokovnih izrazov. Razlaganje je jezikovno zapletena vrsta besedila, zato mora sporočevalec paziti na pisno preglednost sporočila, uporabo ločil, ilustracij, primerov, členitev na odstavke, točke ... Najkrajša,

³² TOPORIŠIČ, 2000.

³³ HUDEJ, 1995

³⁴ KRIŽAJ ORTAR, 2008

³⁵ KRIŽAJ ORTAR, 2008

najbolj razumljiva in priljubljena vrsta razlage je definicija, ki je sestavljena s pomočjo nadpomenk in sopomenk.³⁶

Utemeljevanje kot četrti slogovni postopek po klasifikaciji Mateje Gomboc služi za pojasnjevanje razlogov in vzrokov za dogajanje. To sporočevalec doseže z navajanjem razlogov, vzrokov in okoliščin dejanja, ravnanja ali stanja, s pomočjo pridobljenih podatkov. Tudi tukaj ločimo objektivno (nepristranska sodba) in subjektivno (navajanje osebnih razlogov, mnenja, vrednotenja) vrsto besedila. Pogoste besedne prvine so: posledična, vzročna in sklepalna priredja, pogosto je tudi vzročno podredje. Čas je najpogosteje splošni sedanjik ali prihodnjik. Zelo pogosto se prepleta z ostalimi slogovnimi postopki.³⁷

Opisovanje pa uporabljamo za sporočanje lastnosti predmetov ali oseb, ki nas obdajajo. Pri opisovanju moramo biti pozorni na lastnosti in okoliščine predmeta, ki ga obravnavamo. Tudi pri opisih ločimo objektivne in subjektivne. V prvem sporočevalec ne izraža lastnega mnenja o predmetu obravnave, v ospredju so le njegove značilnosti, v drugem pa ravno obratno, te značilnosti navaja skozi lastno osebno perspektivo, torej jih tudi vrednoti. Zaradi nepristranskosti je objektivni opis pogost v strokovnih besedilih, vendar se pojavlja tudi v umetnostnih. Pogoste prvine v objektivnem opisu so: pretežno enostavčne povedi, priredja ali preprosti odvisniki, najpogosteje prilastkov odvisnik, glagoli so splošni in jih je malo (*je, obsega, vsebuje*), veliko je pridevniških besed, predvsem kakovostnih pridevnikov, glagolski čas je sedanjik, naklon pa pretežno povedni. Za dobre in nazorne opise je pomemben bogat besedni zaklad, v strokovnih besedilih tudi obvladanje terminologije s področja, ki ga obravnava. Subjektivni opis imenujemo oris. V njem sporočevalec jasno označi svoj odnos do predmeta obravnave. Značilen je za umetnostna besedila in nekatera publicistična besedila, uporablja se tudi v zasebnih pismih. Prvine, ki se uporabljajo, so večinoma enake kot pri objektivnem opisu, le da zaradi čustvene vpletenosti poročevalca besedni zaklad pogosto ni tako bogat in nazoren (uporaba literarnih figur in subjektivnih simbolov).³⁸

Bernard Rajh v svoji knjigi *Govoriti in povedati* opis še dodatno deli na t. i. *statičnega*, pri katerem so značilnosti predstavljene predvsem s pridevniškimi

³⁶ KRIŽAJ ORTAR, 2008

³⁷ KRIŽAJ ORTAR, 2008

³⁸ KRIŽAJ ORTAR, 2008

besedami, prostorskimi prislovi in nedovršnimi glagoli, če opisujemo dejanja; in *dinamičnega* (procesualnega), pri katerem s postopkovnimi glagoli opišemo postopek in ob tem upoštevamo zaporednost dogajanja.³⁹

Sicer pa se tudi opis deli na več podskupin, pač glede na to, kaj se opisuje, na opis osebe, opis kraja, opis naprave, opis postopka ... Znotraj teh pa še nadalje na posebne opise, na primer, opise prostorov, opise poti, opise predmetov, stvari, rastlin in živali, opise dogajanja oziroma dogodkov ...

³⁹ RAJH 2013, 75

13. OPISOVANJE V KRIMINALKAH AVGUSTA DEMŠARJA

V nadaljevanju naloge so navedeni številni primeri opisov iz šestih kriminalk Avgusta Demšarja, ne samo z namenom, da bi se klasificirali v podskupine opisovanja kot slogovnega postopka, ampak da bi bila tako dejansko predstavljena njihova pogosta uporaba in raznovrstnost.

13.1. Opis osebe

(Tvorec besedila na podlagi opazovanja osebe opiše njegovo ali njeno zunanost, kraj bivanja, način življenja itd. Najpogostejši je glagol biti, ki ga dopolnjujejo pridevniki. Večina glagolov je v sedanjiku, ki zaznamuje brezčasnost. Glagole v pretekliku uporabljamo le, če oseba ni več živa ali je nimamo več pred seboj. Tvorec mora biti čim bolj objektivni; če v opis vnašamo subjektivna opažanja, je to oris. Za slednjega je značilno, da tvorec vključuje svoje sodbe o osebi.)

»Oblečena je bila v nevpadljivo sivo modro krilo in jopico, v rokah je nosila malce zastarelo žensko torbico. Imela je urejeno frizuro, ki bi jo, vsaj mladina, prav tako imela zastarelo, vendar se je gospe v zrelih letih podala.« (Olje na balkonu, str.: 5)

»Erika Vidic je bila stara triinpetdeset let, ampak nocoj bi ji to le redko kdo prisodil. Vitka, s postavo tridesetletnice, v dragi, rahlo izzivalno oprijeti obleki, s kratko modno frizuro in brez sledu kakršnihkoli gub je imela vso pravico sijati.«
(Retrospektiva, str.: 7)

»Moški je bil oblečen sicer zelo udobno, vendar svečanemu trenutku popolnoma neprimerno. Žametne hlače in kocast temno siv suknjič z ribjim vzorcem pač nista primerna garderoba. Prav tako rahlo ponošen pulover. In brez kravate!«
(Retrospektiva, str.: 23)

»Bil je močno pijan, smrdel je po vinu in žganju. Prej je bil med najglasnejšimi v gruči, kjer so *tolkli jegermaistre*. Bil je prepoten, po pazduhami na srajci je imel temna madeža. Tudi na prsih je bila srajca premočena. In odpeta. Videla je njegovo mišičasto in močno poraslo oprsje.« (Tanek led, str.: 13,14)

»Slaba dva metra od obale je v vodi ležalo truplo. Roke so bile odročene, obraz je bil pod gladino. Najvišjo točko trupla je tvorila zajetna, mesnata zadnjica. Blago elastičnih hlač je bilo napeto in zarito globoko med ritnici. Vodni tok je truplu zavihal hlačnice in izpod njih so gledale blede, neporasle goleni. Izza belih tekaških copatov in belih nogavic so štrlele precej drobne kosti, nad njimi pa so se bočila nesorazmerno močna meča.« (Evropa, str.: 55)

13.2. Opis kraja

(Opisi krajev so lahko objektivni ali subjektivni. Prvi vsebujejo preverljive podatke in so ob glagolih v tretjih osebah podkrepjeni z različnimi številkami in informacijami v raznih, tudi nebesednih oblikah. Subjektivni opisi so prvoosebni, čustveni in vrednotijo kraje tudi s pomočjo metafor, kot so okrasni pridevki, primere ali komparacije ter posebitve ali personifikacije.)

Avgust Demšar v svojih kriminalkah seveda ne podaja povsem neosebni opisov krajev, saj je to za umetnostna besedila nasploh redko in pravzaprav skoraj nemogoče. Se pa trudi, da bi kraje in prostore čim manj vrednotil z odvečnimi pridevniki ali primerami.

»Zakotna, nepomembna ulica na obrobju Maribora. Dokaj kratka je, vozišče je asfaltirano, a polno zaplat, pločnika sta slabo vzdrževana. Ulico zamejujejo polomljene lesene ograje in na črno zbite garaže. Neenotne so in grde. Hiše v ulici so stare. Pred pročelji skušajo stanovalci vzdrževati majhne travne zaplate, za njimi se trudijo z zelenjavnimi vrtovi. Hiše so večstanovanjske, večina stanovanj v njih je najemniških. Nekateri deli so obnovljeni, v celoti so pročelja zanemarjena, siva in dotrajana. Ponekod so vstavljena nova okna, ranjene fasade okrog njih so le grobo ometane. Tipična mariborska ulica, kjer se čez dan poseda na klopci pred vhodom, ob večerih pa izza zaves opreza za sosedi. Okoliš je neugleden, zato pa miren in tih. Ulica je prekratka, da bi bila privlačna za nočna divjanja z mopedi in avtomobili, v bližini ni nobenega lokala.«(Evropa, str.: 43)

»Mercedes je ravnokar zavil na *bob stezo*, del ozkega z betonsko ograjo obdanega nadvoza stisnjena med stavbe mariborske industrijske četrti. Najprej vidijo individualne stanovanjske hiše, takšne, kot so posejane po obrobjih vseh mest. V dežju in mraku so to precej pusta stanovanjska poslopja. Potem se nekaj časa vozijo mimo železniške postaje. Razvejano železniško omrežje, umazani vagoni na dostavnih tirih, dva železničarja v dežnih plaščih, vlak, ki počasi vozi na postajo. Levo in desno od železniške postaje vodijo slabo osvetljene mestne ulice z redkim prometom. Med hišami se dvigajo tovarniški dimniki z značilno industrijsko arhitekturo ob sebi. Mesto je turobno in prazno.« (Evropa, str.: 25)

»Mariborski hotel Piramida se nahaja na poti od sodišča proti glavni avtobusni postaji, v predelu mesta, kjer so ob sodni palači še zapori in policijska postaja. Blizu je tudi zdravstveni dom, na spodnjem koncu proti Dravi pa stoji Kolosej, prvi mariborski multikino, katerega fasada je oblečena v temno prosojno tkanino, kar naj bi učinkovalo kot zanimiva arhitekturna popestritev, ruralnemu delu Mariborčanov pa se zdi, kot da je prek stavbe navlečena črna hulahopka. Hotel Piramida je prenovljen, urejen in sodoben.«(Obsedenosti v času krize, str.: 179)

Slika 1: Mariborski hotel Piramida; vir: lasten, 2014

Takim opisom kraja dodajava v pričujoči naloge še podobne tovrstne opise, ki so v kriminalkah nasploh pomembni, v Demšarjevih pa so še posebej pogosti, na primer opisi prostorov, v katerih so se zgodili zločini. Ne nazadnje taki opisi lahko za

pozornega bralca vsebujejo pomembne indice oziroma ključne za razreševanje kriminalnih primerov.

»Sredi bele, čiste kuhinje, katere red sta motila le košček nepomite posode v umivalniku in tihožitje sestavljeno iz noža za kruh, deske za rezanje in kruhovih drobtin na delovni površini, je na sredini kuhinje na kvadratni beli mizi, sedeč na belem, mizi pripadajočem stolu, v mlaki krvi ležal zvrnjen moški. Oči so mu boljčale v prazno, roki sta mu viseli z mize, pod njima sta se na bela kuhinjska tla natekli dve luži krvi. Vse je bilo krvavo, zelo krvavo, na obeh zapestjih sta se videli globoki ureznini. Kri ni več kapljala z rok na tla, čeprav je bilo videti, da je nekaj časa morala kar liti. Lasje moškega so se lepili v krvavi mlaki na mizi.« (Olje na balkonu, str.: 10)

»Znašel se je v popolni tišini. Galerijsko stranišče je bil ozek hodnik, ki se je v končnem delu razširil za vogal. Skozi majhno okno na koncu je Martin Vrenko opazil, da zunaj sneži. Najprej je stopil mimo umivalnika, nato mimo dveh kabin s straniščnima školjkama. Vrata obeh so bila odprta, kabini sta bili prazni. V zadnjem delu se je stranišče nekoliko razširilo. Za vogalom so bili na zidu trije pisoarji. Pred njimi je na tleh ležal zajeten moški. Bil je mrtev. Njegove mrtve oči so strmele v strop. Glava je bila okrvavljena. Morilec ga je med opravljanjem male potrebe z granitno kocko udaril po glavi. Ta je ležala na tleh ob njegovi glavi.« (Retrospektiva, str.: 26)

Slika 2: Umetnostna galerija Maribor, iz katere je zgornji opis;
vir: splet, 2014

»Stanovanje je bilo prijetno urejeno. Bilo je kot zdravnikovo, vendar je dnevna soba, kjer so sedeli, delovala popolnoma drugače. Bila je polna majhnih reči, nepospravljena, polna zelenih rastlin in neverjetno svetla. Celostransko okno je zakrivala nežna svetla zavesa, ki je sicer onemogočala pogled v stanovanje od zunaj, vseeno pa prepuščala skoraj vso svetlobo.« (Olje na balkonu, str.: 56)

»Na obešalniku je bila kratka rdeča obleka, tanka kombineža, eno kratko rdeče mini krilo, v košarici na srednji polici pa popolno rdeče žensko perilo s čipkami, hlačke in nadržek, ter prav tako rdeče najlonske nogavice s podvezicami. Na dnu omare so stali rdeči ženski čevlji z visokimi petami. Ob njih je bila Samsonitova trda toaletna torbica. V njej sta kriminalista našla živo rdečo šminko, puder in stekleničko s parfumom.« (Olje na balkonu, str.: 46)

»Sobo je obvladovala velika, sestankom namenjena miza. V kotu je stala lončnica, pisarniške omarice ob steni so bile založene s fascikli, na steni je visel cenen ponaredek staroegipčanskega papirusa. Skozi okno je prostor grelo poletno sonce. Ivana se je razgledala. Monstera je bila v dobrem stanju, nekdo jo je redno zalival in ji vlažil liste, zato pa je na dokumentih in fasciklih ležal vsaj mesec dni star prah. Nato se je posvetila egipčanskemu papirusu. V slojni perspektivi je prikazoval življenje ob Nilu. Čisto spodaj so bile upodobljene sklonjene postave z belimi krpami okrog ledij, ki so v rokah držale srpe – najverjetneje je šlo za žetev nečesa, karkoli je že bilo tisto, kar so takrat gojili. Nad njimi je po Nilu plula faraonova ladja, na drugi strani reke so bili upodobljeni orači z volovskimi vpregami. Na vrhu je bilo naslikano gradbišče, najverjetneje gradnja piramid, kakor si jo predstavlja sodobni človek. Risba je poskušala posnemati staroegipčanske hierogliffe. Toge postave so bile upodobljene z različnih perspektiv, obrazi, noge in stopala s profila, oči, ramena, oprsja, roke in dlani od spredaj. « (Obsedenosti v času krize, str.: 204)

»V dnevni sobi se je Ivana Premk ustopila pred celostensko okno in se predala razgledu, ki je bil resnično enkraten. Od hiše do reke se je razprostirala negovana angleška trata, nato je mimo lezla mirna, lena, zelenkasta Drava, na drugi strani se je v strmo pobočje zajedal temen gozd. Edino delo človeških rok je bil lesen ribiški pomol, pa še ta je sameval.« (Tanek led, str.: 158)

»Podjetje Mavrica – oprema pisarn in papirna galanterija ima poslovne prostore v dveh pisarnah četrtega nadstropja poslovne stavbe na spodnjem koncu Gosposke ulice, nasproti nekdanjega Kvika, prve mariborske veleblagovnice. Ozek in temen hodnik vodi od dvigal levo, nato dolgo naravnost. Na sredi hodnika je niša s priročno kuhinjo. Na vratcih omarice visi napis: *Pospravi za sabo!* Pod napisom je kup nepomiten skodelic in prazna škatla piškotov. Na koncu hodnika so siva požarna vrata.«(Obsedenosti v času krize, str.: 139)

»Vzorno vzdrževano in varovano stopnišče, težka bela vrata z masivnimi ključavnicami, luksuzen videofon, svetel hodnik, čakalnica, dve pisarni, lepa tajnica, mladi pravnik, dezinficirani toaletni prostori. Zelo kakovostno pohištvo, umetniške slike, bronast kip – meter visok ženski akt, negovane lončnice, debela preproga. Urejeno, bogato čisto, uspešno.«(Obsedenosti v času krize, str.: 396)

»Pritlično hišno stanovanje v dvesto trinajst let stari propadajoči hiši ne more biti kaj prida, pa čeprav stoji v še tako strogem mestnem središču. Še posebej, kadar gre za predelano pralnico. Dva utesnjena prostora sta zaradi majhnih oken globoko pod balkonskim napuščem brez prave dnevne svetlobe, kopalnice ni, stranišče je nekje zunaj in zidovi so prepojeni z vlago. Star itison cveti na robovih in ob stiku po sredini kuhinje, spodaj so preperete deske, pod njimi gol beton.«(Obsedenosti v času krize, str.: 366)

»Mrtvašnica je v kleti, svetloba je zato rumena (neonke), bele keramične ploščice so položene do stropa, vse naokrog so vrata hladilnih komor in stalna temperatura je natanko petnajst stopinj Celzija.« (Tanek led, str.: 64)

13.3. Opis naprave

(Tvorec lahko predstavi dele, zunanost, položaj in sestavine naprave ali pa njihovo delovanje. Ena skupina opisov izraža sestavine, druga pa dejanje. Ti so v 3. os. ednine ali 1. os. množine.)

»Bil je majhen rdeč avto, eden tistih modrih, jajčastih. Motor je tekkel, iz zadnjega dela, tam, kjer je bila izpušna cev, se je močno kadilo. Plini so tolkli v sneg. Ob zvoku motorja se je zato slišal še globok tuf-tuf-tuf iz zamašenega izpuha. Zadnji levi

smerokaz je utripal. Svetila je tudi zadnja leva rdeča luč in obe sprednji. Ti sta napol gledali iz snega in osvetljevali pobočje.« (Tanek led, str.: 28)

Poleg takih opisov naprav se Avgust Demšar mnogokrat posveča natančnim opisom različnih drugih stvari, predmetov, rastlin in živali:

»Lep, dokaj nov betonski most tvorita dva, med seboj nepovezana loka, le slab meter oddaljena drug od drugega. Na vsakem loku sta dva enosmerna avtomobilska pasova, ob njiju pa kolesarska steza in pločnik.« (Evropa, str.: 45)

Slika 3: Koroški most, ki je opisan v zgornjem opisu; vir: splet, 2014

»Pred gostilno stoji večstoletna lipa. Tako stara je, da del njenega častitljivega, na eni strani sprhnelega debla podpira kamniti zid, velike in težje veje, ki se pnejo nad gostilniškim vrtom, pa so povezane z jeklenimi vrvmi. Ob vznožju drevesa stoji lična pasja uta. Ker v bližini ni nobenega psa, na oknu ute pa se bohota korito z rožami, je tam najverjetneje za okras. Otroci si nevsakdanjo uto radi ogledujejo, da bi se naigrali, pa je gostilničar na drugi strani vrta raje postavil nekaj toboganov in gugalnic.« (Obsedenosti v času krize, str.: 223)

Slika 4: Gostilna Stara lipa; vir: splet, 2014

»Edina slovenska avtohtona pasemska vrsta je kraški ovčar. To je srednje velik, do dvainštirideset kilogramov težak in triinšestdeset centimetrov visok čokat pes z dolgo košato dlako kovinske barve. Poznavalci opozarjajo, da je pravilno poimenovanje pasme kraševcec, saj gre za značilnega pastirskega in ne ovčarskega psa. Razlika, pravijo, je očitna. Naloga psa ovčarja je, da ohranja čredo skupaj, jo zganja v ogrado, lovi zablodele živali in podobno, zaradi česar je hiter, učljiv in vedno na preži. Pastirski pes ima drugačno vlogo. Je čuvaj. Najraje poležava ob čredi, ki jo varuje. S kozlički, jagnjeti ali teleti, ki tavajo sem ter tja, se mu ne ljubi ukvarjat. Cele dneve prespi oziroma drema zleknjen v senci, vendar vedno z enim očesom in ušesom na preži. Takšen je tudi kraševcec. Svojo pravo naravo pokaže ob nevarnosti, kadar čredo ogrozijo volkovi, krdela podivjanih psov ali tatovi. Takrat pridejo do izraza njegov videz, moč, pogum in neomajnost.« (Obsedenosti v času krize, str.: 386)

13.4. Opis postopka

(Postopek se opisuje tako, da navajamo njegove faze. Vsebuje glagole, ki poimenujejo dejanja in si sledijo v ustreznem zaporedju. Večinoma so v sedanjiku, saj se opisuje časovno nedoločene korake. Če tvorec želi, da naslovnik postopek res ponovi, so glagoli v velelniku.)

»Najprej se je iz svojega stanovanja v prvem nadstropju hiše na Slomškovem trgu pred stolno cerkvijo z muko spustila do telefonske govornice v parku na drugi strani ceste. Da doma ni imela telefona, čeprav so se ji sorodniki ves čas ponujali, da ji ga napeljejo, je bila ena od starkinih kapric. V govornici je kartico vstavila v aparat, si

nataknila močnejša očala, pobrskala po svojem zvezku, kjer si je že desetletja zapisovala raznovrstne podatke in zavrtela številko.«(Retrospektiva, str.: 39)

Slika 5: Telefonska govorilnica na Slomškovem trgu pred cerkvijo;
vir: lasten, 2014

»Vsi trije, zdaj opremljeni s kirurškimi rokavicami in maskami, so se ustopili okrog trupla. Prvi je prijel glavo in vrat ter s prsti podprl del okrog ramen, druga dva sta pod telo namestila velikim slaščičarskim žlicam podobne lopatice, preverila, ali je zajeto vse telo, s prostima rokama dodatno podprla, kar je viselo preko (leva roka z dlanjo, pol medenice), na kar so na *ena, dva, tri* truplo položili na nosila.« (Obsedenosti v času krize, str.: 63)

Naslednji opis poti⁴⁰ je eden izmed najboljših primerov Demšarjeve natančnosti opisovanja:

»Andrej najprej prečka križišče Ljubljanske ulice z ulico Pariške komune. Nato gre mimo Druge gimnazije na eni in zbirnega centra Rdečega križa na drugi strani ceste. Zadnje čase opaža, da je vrsta, ki se vije pred razdelilnim okencem, vsak dan daljša ... Andrej nadaljuje svojo pot do železniških zapornic na koncu Ljubljanske ulice se mu uspe otresti misli na zamorjeno množico. Znova se posveti hoji. Pri mariborski splošni bolnišnici (prehodil je slabega pol kilometra) končno ujame pravi ritem. Tri korake na vdih, štiri na izdih. Trije koraki –vdih, štirje koraki – izdih. Na mostu prijetno pihlja. Ob Veliki kavarni (en kilometer) prečka Glavni trg, zavije na Poštno ulico, po

⁴⁰ Ta opis poti je dober primer dinamičnega (procesualnega) opisa.

južni strani obhodi stolnico ter Slomškov spomenik (1,35 kilometra) in gre mimo študijske knjižnice (1,55 km). Po Slovenski ulici se napoti do Gosposvetske, pri tamkajšnjem Mercatorju (2,1 km) zavije na Vrbansko ulico in po njej odide proti Kamniškemu drevoredu. Ko pride do mitnice, ima za seboj že 2,8 kilometra, za kar je porabil 36 minut. Čas si meri vedno, čeprav ne tekmuje sam s seboj. Včasih porabi več, včasih manj. Pod vznožjem Urbana (6.2 kilometra) zavije s ceste in se začne vzpenjati. Vedno gre po glavni, dokaj prijetni, čeprav na trenutke precej strmi poti. Na cilju, pri cerkvi sv. Urbana je po navadi po slabih dveh urah. Prehodi 8,5 kilometra oz. s potjo nazaj 17 kilometrov, kar glede na njegova leta sploh ni slabo.«(Obsedenosti v času krize, str.: 57)

»Ob dvaindvajseti uri in petdeset minut je Martin Vrenko stopil na ulico. Zavihal si je ovratnik in se napotil proti domu. Ko je zapustil razsvetljeni plato pred policijsko postajo, ga je zajel mrak zimske noči. Ulica, po kateri se je namenil, je bila slabo osvetljena. Pot, ki so jo načrtali za Vrenkov odhod domov, je bila najbolj logična in pričakovana. S postaje bo zavil desno in odšel po ulici heroja Tomšiča do križišča pri Prvi gimnaziji, tam bo zavil desno na Krekovo ulico, šel po njeni levi strani proti stadionu, naravnost in do konca. Nato bo zavil levo na Strossmayerjevo, na prvem križišču znova zavil levo in šel nato naravnost do vhoda bloka, v katerem sta stanovala Vrenkova.«(Evropa, str.: 220)

Tovrstnim opisom postopkov za namene raziskovalne naloge dodajva še opise, ki bi jih lahko imenovali opisi dogajanja ali dogodkov, čeprav se zanje običajno uporabljajo strokovni slogovni pojmi, kot so povzetki ali obnove zgodb.

»Zgodba filma je takšna: glavni junak se na vroč poletni dan znajde ujet v prometnem zastoju. Sonce žge, v avtu je vroče klima ne dela, kri mu pije nadležna muha, v razgretih pločevinah ga obkrožajo kričavi ljudje in avtomobili bruhamo svoje strupene izpuhe. Junak ima v nekem trenutku vsega dovolj, stopi iz avtomobila in zapusti prizorišče. Nameni se k hčerki, ki praznuje rojstni dan. Rad bi ji voščil in izročil darilo. Pri uličnem prodajalcu kupi kristalno kroglo s konjičkom, ki se vrti na njej, medtem ko mehanizem v podstavku igra melodijo pesmice *London Bridge is Falling Down*. Na njegovi poti skozi velemesto mu tako ali drugače prekrizajo pot različni *psihotiki* (Ivanin izraz). Vsake toliko iz telefonske govorilnice pokliče bivšo ženo in ji sporoči, da prihaja. Vznemirjena in vedno bolj prestrašena ženska ga

opominja na sodno prepoved približevanja njej in otroku, a to presliši. Do prvega konflikta pride v trgovini, kjer junaku trgovec bankovca noče zamenjati za drobiž za telefon, obenem pa ima oderuške cene. To junaka tako razjezi, da uniči trgovino in pretepe njenega lastnika. Nato naleti na huligana, ki ga poskušata oropati. Tudi njiju pretepe, pri čemer uporabi bejzbolski kij, ki ga je zaplenil v trgovini. In potem se začne zares. Tolpa užaljenih huliganov ga poskuša umoriti, česar se lotijo kar z brzostrelkami. Po spletu okoliščin junak preživi, obenem pa se dokoplje do polne torbe strelnega orožja. V nadaljevanju nato strelja in ustrahuje goste v restavraciji s hitro hrano, razstreli telefonsko govorilnico, naleti na rasističnega homofoba, ki precej po lastni krivdi (izjava Martina Vrenka) postane njegova prva smrtna žrtev, povzroči smrt nadutega bogataškega igralca golfa s smešno kapo in tako dalje. Na koncu junak umre pod streli prej omenjenega policista z nevrotično ženo.« (Obsedenosti v času krize, str.: 231)

"Višja kriminalistka Ivana Premk, ki je v torek 8. septembra, popoldan nadzirala sodno odobren *pregled prevoznega sredstva in objekta fizične osebe Vladimir Filipčič na naslovu Stara ul. 16 v Mariboru*, je razporedila policiste po prostorih, sama pa ostala v bližini matere. Starka je bila vsa iz sebe. Slabe tri ure po tem, ko so odpeljali njenega sina, se je prikazala skupina šestih policistov, pod nos so ji pomolili nekakšne papirje, vdrli v hišo in začeli brskati po predalih. Eden je odšel v Vladovo sobo, dva sta stikala po dnevni sobi, eden je razmetaval v drvarnici in ta mladi je pravkar odšel k avtomobilu. Le kaj bodo rekli sosedge? Še dobro, da ta, ki pregleduje avtomobil, ni v uniformi. V svoji zmedenosti je Marija Filipčič pozabila, da pred njeno hišo ulico zagrajujeta dva modro-bela policijska avtomobila« (Obsedenosti v času krize, str.: 251)

»Mesto Hirošima je 6. avgusta leta 1945, po poročanju očividcev na sončen dan brez enega samega oblačka na nebu, ob osmi uri in šestnajst minut uničila atomska bomba. To je bila prva na ljudeh preizkušena atomska bomba v zgodovini. Eksplozivna naprava z imenom *Fantek* je tehtala štiri tone, v njej je bilo 32 kilogramov urana 235, od katerega je bilo jedrski cepitvi podvrženega 0,7 kilograma, le 0,6 grama te mase pa je sprostito svojo energijo. Bomba z rušilno močno, primerljivo z dvanajst tisoč tonami trinitrotoluena (TNT), je eksplodirala 580 metrov

nad tlemi, približno 150 metrov južno od tistega, kar danes imenujemo *Genbaku domu*.« (Hotel Abbazia, str.: 126-127)

Slika 6: *Genbaku domu*; vir: splet, 2014

»Prvega novembra leta 1755, na praznik vseh svetih, je ob deveti uri in štirideset minut zjutraj mesto stresel katastrofalni potres. Potresni sunek z močjo devete stopnje po Richterjevi lestvici je prišel iz smeri Atlantskega oceana. Njegov epicenter je bil dvesto kilometrov jugozahodno od Rta svetega Vincenca, skrajne točke, na kateri se Portugalska zajeda v Atlantik. Ker je bil epicenter potresa v oceanu, je tresenju zemlje sledil močan in uničujoč cunami. Njegov dvajsetmetrski val je opustošil obalo Portugalske, dosegel severno Afriko ter celo Martinique in Barbados, oplazil pa je tudi Anglijo in Irsko. Potresu in cunamiju je sledila množica požarov, katastrofa pa velja za eno najbolj uničujočih v svetovni zgodovini.« (Evropa, str.: 9)

»Starinska lesena dvojambornica je plula proti pristanu, druga, manjša, se je odpravljala na odprto morje. Nekaj jadrnic je razvilo svoja bela jadra in zibajoč se sredi zaliva čakalo na veter. V daljavi pred Reko se je sidral ogromen tanker. Prek neba je jadrал velik galeb, druga dva sta se na pomolu glasno prepirala za ostanek ribe. Zgoraj na promenadi je nekdo igral na kitaro, njen zvok se je mešal s šumotom oddaljenega prometa. Otroci so se smejali, eden je zajokal in z morja je zapihalo.« (Hotel Abbazia, str.: 14)

«Šumenje oddaljenega prometa je delovalo pomirjujoče. Z druge strani parka se je širilo otroško vreščanje, v krošnjah so peli nekakšni ptiči. Srečevale so se mamice z vozički, tu in tam je na klopci sedel kak starček. Nekje, dovolj daleč v stran, je

ropotalo. In slišalo se je močno sopihanje. Pred pohajkujočo trojico policistov se je na napetem povodcu z zategnjenim ovratnikom davila velikanska nemška doga, ki jo je droben prileten možic poskušal voditi po parku.« (Tanek led, str.: 180)

14. ZNAČILNOSTI OPISOV V KRIMINALKAH AVGUSTA DEMŠARJA

Ko sva iz Demšarjevih kriminalk nabrala in razvrstila številne in različne opise, se nama je pojavilo vprašanje, v čem se kot slogovni postopek razlikujejo od drugih podobnih v žanru. Čeprav je slogovni postopek opisovanja na videz enostaven in tako rekoč temeljni postopek zaznave realnosti, ga različni pisci le izpeljujejo vsak nekoliko po svoje. Svojevrstnost opisov nekega pisca pa je seveda v njihovi posebnosti v odnosu do drugih, kajti šele v primerjavi je originalnost določenega stila lahko razvidna ali ne. Torej sva za suvereni zaključek izpostavila Demšarjevo opisovanje še nekaterim kratkim primerjavam.

Kmalu sva ugotovila, da Demšarjevi opisi niti najmanj ne vsebujejo take metaforike, kakršna je, na primer, značilna za tipično '*wise cracking*'⁴¹ trdih kriminalk kakšnega Raymonda Chandlerja, ki je znan po svojih opisnih komparacijah, polnih ciničnega duhovičenja⁴². Ali v slovenskem literarnem prostoru s Chandlerjevim stilom primerljivega Aarona Kronskega (alias Toma Rebolja): »Vseeno pa je naš pogovor zastajal kot orient-expres pozimi na Balkanu.« (Kronski 1989, 75) Ali: »...zakaj bog vse vidi in vse ve, v tvoje srce pa gleda kot fanatičen biokemik v mikroskop.« (Kronski 1989, 74).

Ker se ta vrsta opisov takoj na prvi pogled razlikuje od objektivnih Demšarjevih, sva si za primerjavo raje izbrala podobna žanrska besedila Sergeja Verča, tržaško-slovenskega pisatelja, režiserja in pedagoga. Tudi Sergej Verč je namreč avtor cikla romanov o enem detektivu, in sicer inšpektorju Benu. Čeprav so tudi njegovi romani najbližje definiciji klasične kriminalke, pa ima za razliko od Demšarja več zastranitev in ekskurzov v opise Trsta, njegovih kulturnih znamenitosti, socialne problematike, umetnosti in zgodovine.

Lep primer, kako Verč opisuje stvari, ki niso pomembne za kriminalko, lahko zasledimo v romanu *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe* (str.: 135): »Stanovala in najbrž tudi obratovala je v zadnjem nadstropju stanovanjskega bloka na Largo Riborgo, ki

⁴¹. Po definiciji Oxford dictionary je to duhovita pripomba ali šala, Chandlerjev detektiv Marlow pa s pomočjo takšnega načina opisovanja skriva svoj patetični in resigniran cinizem (povz. po Žižek, 1982, 265)

⁴²Primere Chandlerjevih sočnih opisov s humorno komparacijo, ki jih sicer bogato niza v vseh svojih romanih. sva poiskala v kriminalki *Zbogom, draga moja*: »Bila je zapeljiva kot deska za pranje perila« (Chandler 1991, 25) ali »Njihovi obrazi so bili tako izlizani kot službene halje knjigarnarjev.« (Chandler 1991, 26); podobno komične opise pa najdemo tudi v drugih njegovih romanih, recimo v *Nikoli več nasvidenje*: »Lase je imela v krasnem odtenku temno rdeče, na ustnicah odmaknjen nasmešek, čez ramena pa modro kuno, da je bil ob njej rolls royce skoraj čisto navaden avto.« (Chandler 1983, 5).

so mu Tržačani že od leta 1936, ko je bil zgrajen, zaradi vrtoglavih desetih nadstropij pravili nebotičnik. Posebnost stavbe skoraj na koncu Corso Italia so bile opeke iz cotta, s katerimi so bile obložene zunanje stene in dajale vtis tople domačnosti. Pročelje se je res zdelo kot materinski ščit, ki naj njene stanovalce obvaruje pred udarci življenja in zgodovine. In sam bog ve, koliko zgodovine je šlo mimo nje, od fašističnih hord, ki so na Piazza dell`Unita prihajale slaviti svojega Duceja, do zmagovitih partizanskih enot, ki so prvega maja 1945 vkorakale v mesto, ga osvobodile in na istem trgu kot nekaj let prej Mussolini imele prvo veliko zborovanje» ali na str.: 44: »Fantastično mesto je na južnoafriški atlantski obali ... Svetovno pristanišče, rafinerije nafte, brusilnice diamantov, da sploh ne omenjam slovite kovinske industrije. A veste, da tam izdelujejo najsodobnejše lokomotive in vagoni?«

Demšar pusti, da si bralec sam ustvari sliko o okoliščinah skozi objektivne opise, Verč pa bralec predstavlja svoje subjektivno videnje problemov. Demšar nama je v svojem intervjuju povedal, da se mu zdi opis družbenega okolja sicer pomemben, da pa ga neha opisovati takoj, ko ta začne ovirati potek zgodbe. Poleg tovrstnih slogovnih razlik so med avtorjema tudi vsebinske, ki zadevajo pravila žanra. Tako se, na primer, Demšar drži pravila klasične kriminalke, da storilec umora ni kriminalna združba, temveč posameznik, Verč pa svojega inšpektorja izpostavlja grožnjam skupine, na primer v romanu *Rolandov steber* mafijske združbe. Tržaški pisatelj v ospredje tudi bolj postavlja ljubezensko življenje inšpektorja Benjamina, njegova ljubica/osumljenka Jasmina mu celo reši življenje, medtem ko je osebno življenje višjega kriminalističnega inšpektorja Vrenka večinoma le nakazano itd ...

15. INTERVJU S PISATELJEM

1. Vaš cikel šestih romanov je najbolj obsežen kriminalni cikel o kateremkoli slovenskem mestu. Ste si Maribor izbrali zato, ker je vaš domači kraj ali je to mesto tako zelo primeren prostor za zločince?

»Maribor sem izbral, ker je kraj, v katerem bivam, in ne zato, ker bi bil »raj za zločince«. Je pa res, da različna okolja ponujajo različne možnosti, vsaj kar zadeva umeščanje literarnih dogajanj vanje. Nekaj takega kot je zapisala oziroma omenila urednica založbe Litera Petra Vidali ob izidu »Nove mariborske knjige«, zbirke kratkih literarnih besedil o Mariboru, kjer je natisnjen tudi odlomek iz Obsedenosti v času krize, da namreč Maribor s svojo specifikom omogoča posebno vrsto literarnega »metjeja«, in da mnogi teksti, ki so nastali tukaj, v Ljubljani, recimo, ne bi bili mogoči.«

2. Kako pomembna se vam zdi predstavitev družbenega okolja v kriminalki? Je opis družbenega dogajanja v kriminalki za vas pomemben dejavnik ali je le nepotreben dodatek?

»Orisovanje družbenega okolja v kriminalkah je lahko moteč element, saj je eno od klasičnih Van Dinovih pravil za pisanje kriminalnega romana iz leta 1920 to, da je moteče vse, kar ne pripomore k zapletu ali razpletu kriminalnega primera. Sam se žal družbenemu okvirju, v katerem se zgodbe dogajajo, nisem mogel izogniti, niti si tega nisem želel. Zdi se mi potreben dodatek (ne nazadnje so kritike mojih knjig govorile ravno o tem, namreč o dobrem orisovanju razmer v Mariboru tu in zdaj), bi se pa temu delu izognil takoj, ko bi začutil, da mi duši osnovno zgodbo, to je kriminalno uganko.«

3. Štirikrat ste bili nominirani za nagrado kresnik in tudi javnost vaše romane doživlja kot kvalitetne. Kaj pa je po vašem mnenju tisto, kar loči dobro kriminalko od povprečne?

»Dobro kriminalko od povprečne loči normalno inteligenčen in ravno prav zapleten kriminalni zaplet, napetost ob iskanju pravega storilca, pisanje, ki ni dolgočasno, oz. zgodba, »ki vleče«. Kriminalka je – vsaj zame – žanr, ki mora prvenstveno biti berljiv, zabaven in kratkočasen.«

4. V romanih o inšpektorju Vrenku so nekateri opisi zelo natančni. Kako pomembna se vam zdi verodostojnost opisov in kako jo dosežete?

»Umeščanje v realno okolje in čas pripomoreta k verodostojnosti zgodbe. Opisi v mojih knjigah izhajajo iz lastnih izkušenj in zavestnih beleženj dogodkov, ki se odvijajo okrog mene.«

Slika 7: Pisatelj; vir: splet, 2014

5. Med branjem vaših romanov je opazno, da se bolj posvečate opisom objektov kot opisom oseb. Ali imate za to kakšen poseben razlog?

»Ne, niti tega do vaše omembe nisem opazil. Zna biti.«

6. Kljub temu da je glavni junak romanov, Martin Vrenko ni nikjer natančno opisan. Po šestih romanih, ki opisujejo njegove primere, je bralcem njegova zunanost še vedno neznanka. Spada to k pravilom kriminalnega žanra ali imate za to kakšen drug razlog?

»Pomembno se mi zdi omogočiti bralcem, da si zunanost, pa tudi kakšno od karakternih potez, glavnih junakov izrišejo sami. Da, preveč natančnih opisov junakov se zavestno izogibam.«

7. Koga bi izpostavili kot vaš literarni vzor za romane o inšpektorju Vrenku?

»Kriminalke Agathe Christie, Colina Dexterja, delno Alana Hunterja, Martina Cruz Smitha, kriminalke o inšpektorju Martinu Becku, ki sta jih pisala Šveda Maj

Sjöwall and Per Wahlöö, med splošnimi literarnimi vzori pa so name vplivali mladinski romani Ericha Kästnerja, literatura Kurta Vonneguta, Jaroslava Haška in Karla Čapka, Marqueza in Bulgakova, v glavnem ...»

8. Ali smo po vaših izkušnjah Slovenci naklonjeni kriminalkam? Se vam zdi, da je ob vsej tej poplavi tuje literature sploh še kaj prostora za domače avtorje?

»Slovenci smo, tako kot vsi ostali narodi, naklonjeni žanru kriminalk, kar je v redu. Prostora za domače avtorje, če so dobri, je vedno dovolj, le malo bi morali razbiti zadržke proti domačim avtorjem med povprečnimi bralci.«

Slika 8: Pisatelj Avgust Demšar in njegova dela; vir: splet, 2014

9. Ima ta zvrst po vašem svetlo prihodnost ali bo za vedno lovila staro slavo avtorjev zlate dobe? Bo tehnologija tako kot marsikje drugje tudi v svetu kriminala zamenjala človeka?

»Da, žanr ima prihodnost. In to odlično. Za kar je dovolj samo en, a ta toliko bolj genialen primer, na primer trilogija Milenium Stiega Larssona ...»

16. ANKETNI VPRAŠALNIK

Zanimalo naju je, ali ljudje poznajo tematiko najine naloge, zato sva zanje pripravila anketni vprašalnik. Zaradi zavedanja, da je fizično v anketni vprašalnik težko zajeti vse družbene skupine in zaradi okoljske zavesti, da bi s tem porabila zelo veliko papirja, sva anketo naredila s spletni portalom www.1ka.si (Priloga 3)

16.1. Predstavitev in analiza ankete

V anketi je sodelovalo 273 ljudi, vendar sta 102 anketiranca na anketo le kliknila oz. jo neustrezno rešila. Vzorec, tako zavzema 171 ljudi.

Kot je razvidno iz spodnje tabele, je v anketi je sodelovalo 51 (30 %) moških in 116 (68 %) žensk (Tabela 1 in graf 1 – priloga 2).

XSPOL	Spol:		
		Odgovori	Frekvenca
	1 moški		51
	2 ženski		116
Veljavni	Skupaj		167
			Odstotek
			30%
			68%
			98%

Tabela 1: Spol anketirancev;
vir: lasten 2014

V spodnji tabeli in grafu je prikazana starost. Rezultat je pokazal dobro odzivnost srednješolcev, ki jim je bila anketa tudi primarno namenjena, saj zavzemajo vzorec 122 (72 %). Anketo pa je izpolnilo tudi 24 (14 %) zaposlenih oseb (Tabela 2 in graf 2 – priloga 2).

XSTAR2a 4	Starost		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	1 osnovna šola	8	5%
	2 1. letnik srednje šole	20	12%
	3 2. letnik srednje šole	25	15%
	4 3. letnik srednje šole	61	36%
	5 4. letnik srednje šole	16	9%
	6 študent/ka	13	8%
	7 zaposlen/a	24	14%
	8 brezposeln/a	1	1%
	9 upokojenec	0	0%
	10 upokojenka	2	1%
Veljavni	Skupaj	170	99%

Tabela 2: Starost anketirancev;
vir: lasten, 2014

Na prvo vprašanje »V nekaj besedah napiši, kaj ti pomeni beseda »žanr«?» je skupaj odgovorilo le 133 (78 %) anketirancev. V spodnji tabeli so prikazani računalniško izbrani odgovori, ki so jih napisali. Kot je razvidno, 3 (2 %) niso vedeli, kaj je žanr, medtem ko so 4 (2 %) žanr enačili s slogom pisanja, kar ne drži. Večina ljudi je vsaj deloma, če ne v celoti pravilno odgovorila, kaj žanr je (Tabela 3).

Q1	V nekaj besedah napiši, kaj ti pomeni beseda "žanr"?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	slog pisanja	1	1%
	upodabljanje nekih prizorov iz vsakdanjika	1	1%
	zvrst knjižnega dela	1	1%
	različna zvrst nečesa, literature ali filma ipd	1	1%
	tematsko enotne zgodbe	1	1%
	zvrst knjige, filma, glasbe,...	1	1%
	nič	3	2%
	zvrst umetnosti	1	1%
	spreminjajoča se zvrst z določenimi značilnostmi	1	1%
	slog	4	2%
Veljavni	Skupaj	133	78%

Tabela 3 : "V nekaj besedah napiši, kaj ti pomeni beseda "žanr"?"
vir: lasten, 2014

Na drugo vprašanje »Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?« je 20 (12 %) anketirancev odgovorilo z »Da«, velika večina 128 (75 %) pa »Ne«. S tem sva tudi potrdila svojo 6. hipotezo, da večina ljudi ne pozna Avgusta Demšarja (Tabela 4 in graf 3 – priloga 2).

Q2	Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	1 da	20	12%
	2 ne	128	75%
Veljavni	Skupaj	148	87%

Tabela 4: "Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?";
vir: lasten, 2014

Odgovori na tretje vprašanje »Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?« so naju presenetili, saj je več kot polovica anketirancev označila le odgovor »Agatha Christie« 115 (90 %). Temu odgovoru je sledil avtor »Arthur Conan Doyle«, ki ga je označilo 30 (23 %). Znanega »Colina Dexterja« pa je označilo 14 (11 %) anketirancev (Tabela 5 in graf 4 – priloga 2). 10 (6 %) ljudi pa je označilo odgovor: *drugo* (Tabela 6), kjer so navedli npr. Stephen King, James Patterson, Dan Brown.

Q3	Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?		
	Podvprašanja	Enote	
		Frekvence	% - Veljavni
Q3a	Colin Dexter	14	8%
Q3b	Agatha Christie	115	67%
Q3c	Arthur Conan Doyle	30	20%
Q3d	Drugo:	10	6%
	SKUPAJ	169	/

Tabela 5: "Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?";
vir: lasten, 2014

Q3d_text	Q3 (Drugo:)		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	Stephen King	1	10%
	James Patterson	2	20%
	Ekrem Jevrić	1	10%
	Tom Rob Smith	1	10%
	Anthony Horowitz	1	10%
	Tess Gerritsen	1	10%
	Dan Brown	1	10%
	John le Carre	1	10%
	Patricia Cornwell	1	10%
Veljavni	Skupaj	10	100%

Tabela 6: "Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?" Odgovor: "Drugo";
vir: lasten, 2014

Četrto vprašanje se je navezovalo na tretje, saj se je anketirancu prikazalo, le če je odgovoril na tretje. Anketiranec je moral napisati vsaj eno delo avtorja, ki ga je obkrožil. Vendar je iz spodnjega grafa razvidno, da jih je na vprašanje odgovorilo le 23 (13 %). Najpogostejši odgovor je bila zbirka Hercula Poirota Agathe Christie, ki ga je napisalo 8 (35 %), zelo pogost odgovor pa je tudi Sherlock Holmes, ki ga je napisalo 7 (30 %) anketirancev (Tabela 7).

Q4	Napiši naslov vsaj enega dela avtorja, ki si ga obkrožil.		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	Otrok 44, Kajnove hčere	1	4%
	And then there were none	1	4%
	Hercule Poirot	8	35%
	Mousetrap	1	4%
	Ekspres orient (?)	1	4%
	Mary, Mary	1	4%
	Sherlock Holmes	7	30%
	Umor na Orient ekspresu	2	1%
	Orlov napad	1	4%
Veljavni	Skupaj	23	100%

Tabela 7: "Napiši naslov vsaj enega dela avtorja, ki si ga obkrožil.";
vir: lasten, 2014

Na peto vprašanje » Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?« je po predvidevanju TV in film označila več kot polovica, to je 111 (65 %) anketirancev. Le 24 (14 %) ljudi pa pozna kriminalke iz knjig, kar za dobo televizije in računalnikov ni presenetljivo (Tabela 8 in graf 5 – priloga 2).

Q5	Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	1 TV in film	111	65%
	2 knjige	24	14%
Veljavni	Skupaj	135	79%

Tabela 8: "Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?";
vir: lasten, 2014

Šesto vprašanje se je glasilo: »Kateri žanr najpogosteje bereš?«. Kot je razvidno iz spodnjega grafa, sta najpogosteje brana žanra »ljubezenski roman«, tega je označilo 50 (29 %) ter »kriminalka«, ki jo je označilo 20 (12 %) anketirancev. Iz odgovorov je tudi razvidno, da sta dokaj priljubljena tudi »pustolovki roman«, ki ga je označilo 16 (9 %) anketirancev, in »fantazijska literatura«, ki je v današnjem svetu zelo priljubljen žanr (Tabela 9 in graf 6 – priloga 2).

Q6	Kateri žanr najpogosteje bereš?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	1 ljubezenski roman	50	29%
	2 znanstvena fantastika	5	3%
	3 fantazijska literatura	17	10%
	4 grozljivka	4	2%
	5 triler	3	2%
	6 kriminalka	20	12%
	7 pustolovski roman	16	9%
	8 biografija	11	6%
	9 vojni roman	4	2%
Veljavni	Skupaj	130	76%

Tabela 9: "Kateri žanr najpogosteje bereš?";
vir: lasten, 2014

Pri sedmem vprašanju: »Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke.« naju je zanimalo, ali bodo anketiranci poznali pojem klasične kriminalke. Pravilno je odgovorilo 32 (19 %) anketirancev, saj so označili 3. odgovor: »Razvila se je v

20. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec je detektiv.« (Tabela 10 in graf 7 – priloga 2).

Q7	Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke.		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	1 Razvila se je v 19. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec ni detektiv.	32	19%
	2 Razvila se je v 19. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec je detektiv.	78	46%
	3 Razvila se je v 20. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec ni detektiv.	19	11%
Veljavni	Skupaj	129	75%

Tabela 10: "Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke."; vir: lasten, 2014

Pri osmem vprašanju: »Kaj si predstavljaš pod oznako »policijski roman«?«, so anketiranci lahko napisali, kaj si predstavljajo pod to oznako. Nekaj primerov je prikazanih v tabeli 11. Vendar pa v odgovorih nisva zasledila, da bi anketiranci odgovorili oz. vedeli, kaj je pravi policijski roman, kot ga imava opisanega v poglavju o vrstah romanov (Tabela 11).

Q8	Kaj si predstavljaš pod oznako "policijski roman"?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	akcija	1	1%
	detektiv je policaj	1	1%
	roman, v katerem primer razrešuje policaj	1	1%
	romani so podobni detektivskim, le da so v ospredju policaji in ne detektivi	1	1%
	roman na temo policijskega dela s kriminalom	1	1%
	roman, kjer glavni lik dela s ali za policijo	1	1%
	roman, ki obravnava primere, ki jih razrešujejo policisti	1	1%
	roman, ki opisuje policijsko preiskavo, povezano z določenim dogodkom	1	1%
	detektivska zgodba	1	1%
	literatura o policistih	1	1%
Veljavni	Skupaj	100	58%

Tabela 11: "Kaj si predstavljaš pod oznako "policijski roman"?" ; vir: lasten, 2014

Deveto vprašanje se je glasilo: »Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?«. To vprašanje naju je v odgovorih zelo presenetilo, saj nisva

predvidevala takšnih poraznih podatkov, namreč da le 14 (8 %) anketirancev pozna pisce slovenskih kriminalk (Tabela 12 in graf 8 – priloga 2).

Q9	Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	1 da	14	8%
	2 ne	108	63%
Veljavni	Skupaj	122	71%

Tabela 12: "Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?";
vir: lasten, 2014

Zadnje, deseto vprašanje se je navezovalo na deveto; anketiranci, ki so odgovorili z »Da« naj bi napisali, katere pisce slovenskih kriminalk poznajo. Največkrat se je pojavil Avgust Demšar, ki ga je napisalo 5 (3%) anketirancev (Tabela 13).

Q10	Če "da", katere?		
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek
	Avgust Demšar	5	3%
	Maja Novak	1	1%
	Janja Vidmar	1	1%
	Vladimir Bartol (?)	1	1%
Veljavni	Skupaj	8	6%

Tabela 13: "Če "da", katere?";
vir: lasten, 2014

Z analizo anketnega vprašalnika, ki ga je izpolnilo 171 anketirancev, sva potrdila najino hipotezo, da večina ljudi ne pozna Avgusta Demšarja. Presenetili so naju odgovori, da ljudje v večini ne poznajo slovenskih piscev. Pozitivno pa sva sprejela podatek, da veliko ljudi ve, kaj je žanr.

17. DRUŽBENA ODGOVORNOST

Družbena odgovornosti je po definiciji Evropske unije iz leta 2011 »Odgovornost za vpliv na družbo, ljudi, njihove organizacije in naravo«.

(Vir:http://www.zpm-b.si/attachments/sl/316/Navodila_za_pripravo_RN_IP_nova.pdf, 16.1.2014)

Najina raziskovalna naloga zadostuje vsem pravilom družbene odgovornosti, saj vsebuje:

Odgovornost za vpliv na ljudi; raziskovalno nalogo sva napisala z namenom, da bi ljudje širili svoja znanja o književnosti ter tudi žanru kriminalk, ki je priljubljena med bralci, žal pa manj pri kritikih.

Transparentnost oziroma preglednost podatkov; naloga je napisana pregledno in berljivo. Ima kazalo in opombe, ki usmerjajo bralca na poglavja s podobno tematiko. Vse vire in literaturo, ki je pripomogla k bolj kvalitetni nalogi, sva navedla, saj spoštujeva načela avtorskih pravic.

Etično obnašanje; temelji na načelih »poštenosti, pravičnosti in celovitosti« (Vir:http://www.zpm-b.si/attachments/sl/316/Navodila_za_pripravo_RN_IP_nova.pdf, 16.1.2014), ki jim je naloga popolnoma zadostila, saj sva jo pisala skrbno in premišljeno.

Spoštovanje interesov deležnikov/interesnih skupin; v raziskovalni nalogi sva spoštovala interese vseh ljudi in nisva imela namena kogar koli prizadeti. Zavedava se, da lahko vsak posameznik interpretira književnost po svoje, če ima zato utemeljene razloge. Pri raziskovanju sva skušala nalogo napisati čim bolj objektivno.

Spoštovanje vladavine prava; naloga spoštuje vladavino prava, saj je bila napisana po natančno določenih pravilih in načelih.

Spoštovanje mednarodnih norm obnašanja; naloga spoštuje mednarodne norme vedenja, ob tem pa upošteva načelo spoštovanja pravne države.

Spoštovanje človekovih pravic; raziskovalna naloga spoštuje človekove pravice in temeljne človekove svoboščine.

18. ZAKLJUČEK

18.1. Interpretacija rezultatov

Na začetku pisanja raziskovalne naloge sva si postavila 6 delovnih hipotez, ki so nama služile kot rdeča nit v procesu raziskovanja. Po pridobljeni teoretični podlagi sva se lotila empiričnega dela naloge. Izbrala sva različne metode proučevanja, glede na hipotezo, ki sva jo želela ovrednotiti. Tiste, ki so se nanašale na slogovne in vsebinske lastnosti romanov Avgusta Demšarja, sva bodisi potrdila ali ovrgla s slogovno analizo le teh, komparacijo kriminalk ali pa z intervjujem z avtorjem.

S teoretičnim znanjem, ki sva ga pridobila s prebrano strokovno literaturo (navedeno na koncu naloge), sva žanrsko bolj natančno uvrstila cikel romanov o inšpektorju Vrenku. Podrobno sva preučila lastnosti Demšarjevih romanov in lastne ugotovitve primerjala s pridobljeno teoretično podlago ter tako ugotovila, da imajo romani več prvin klasične kriminalke kot pa »trde« kriminalke ali policijskega romana⁴³ in s tem potrdila najino prvo hipotezo.

Enako metodo sva uporabila za vrednotenje tretje hipoteze, ki pa sva jo delno ovrgla. Teza, da je opis prevladujoči slogovni postopek, je bila uvodoma zastavljena morda nekoliko nerodno, saj avtor težko napiše kriminalni roman z dinamično zgodbo, ki temelji samo na opisu. Za bralcu všečno delo z dovolj razgibanim dogajanjem, kar Demšarjevi romani so, mora biti temeljni slogovni postopek seveda pripovedovanje, v kriminalki pa je pomembno še utemeljevanje (pri razlaganju poteka zločina). Je pa opis ena izmed dominantnih značilnosti, ki loči Demšarjev cikel od ostalih kriminalk. Njegovi opisi so zelo objektivni in ne vsebujejo osebne metaforike, kakršno premore recimo znani »wise cracking«, ki je značilen za ameriškega klasika »hard boild« romanov Raymonda Chandlerja ali subjektivne percepcije objektov opisovanja, ki so na primer značilni za esejistične ekskurze tržaško-slovenskega pisatelja Sergeja Verča. Lahko pa potrdiva del najine tretje hipoteze, ki govori o prevladujoči vrsti opisa v romanih, saj sva ob poglobljenem branju in analizi našla relativno malo opisov oseb.⁴⁴

Za vrednotenje druge in četrte hipoteze, ki se nanašata na način pisanja kriminalk, sva izbrala intervju, saj o tem največ vedo pisatelji sami. Preko elektronske

⁴³ Natančnejša karakterizacija značilnosti se nahaja v poglavju *Slogovna analiza romanov*.

⁴⁴ Obsežnejša analiza opisov se nahaja v poglavjih *Slogovna analiza romanov* in *Značilnost opisov v kriminalkah Avgusta Demšarja*.

pošte sva izvedla intervju z Avgustom Demšarjem. Njegov odgovor na najino vprašanje, ki je potrdil drugo hipotezo o pomembnosti natančnosti in verodostojnosti opisa v kriminalki, je bil, da realni opisi okolja in časa pripomorejo k verodostojnosti zgodbe, njegovi opisi pa da izhajajo iz lastnih izkušenj in zavestnega beleženja dogodkov (Demšar, 2013).

Ob natančnem branju romanov o inšpektorju Vrenku sva postavila hipotezo, da se Demšar drži Van Dinovih pravil za pisanje kriminalnega romana; ko pa je avtor v intervjuju tudi sam omenil ta pravila, sva lahko potrdila tudi najino četrto hipotezo.

Peta in šesta hipoteza sta se nanašali na širšo populacijo ljudi in njihove bralne navade, zato je bila najbolj primerna metoda vrednotenja anketa, ki je zajela širšo bazo kot intervju. Peto hipotezo sva pričakovano potrdila, saj kar 90% anketirancev pozna na primer Agatho Christie, 23% pa Arthura Conana Doylea, prav tako pa je 10 anketirancev dodalo še avtorje, ki jih midva v anketi nisva navedla. Nasprotno pa je kar 63% anketirancev odgovorilo, da ne poznajo nobenega slovenskega avtorja kriminalk, le 6% anketiranih pa je znalo naštetih kakšnega slovenskega pisca kriminalk.

Ker sva takšne rezultate pričakovala, sva o tem povprašala tudi Avgusta Demšarja v intervjuju, ki razlog za to vidi v predsodkih slovenskih bralcev do domačih ustvarjalcev, avtorja pa razlog vidiva tudi v pomanjkanju tradicije slovenskega kriminalnega romana, saj imamo do druge svetovne vojne, ko je bila v anglosaksonskem svetu v razmahu zlata doba kriminalke, le peščico avtorjev. In še ti niso pisali del čistega kriminalnega žanra, saj so njihove zgodbe večinoma spadale v isto kategorijo kot zgodbe v kriminalnih romanih, ki so po svetu nastajale pred izdajo Poejeve zgodbe *Umor v ulici Morgue*. Imele so predvsem lastnosti, ki jih v svojem razmišljanju o tej zvrsti literature opisuje tudi Miran Hladnik, in sicer da bralcev ne zanima kakšna nacionalna vrednota ali pripadnost, ker žanrska literatura ni namenjena prikazu umetniške in slogovne vrednosti določenega jezika, kar je značilno za »visoko« literaturo, ampak predvsem bralčevemu užitku (Hladnik, 1983).

Prav tako sva potrdila hipotezo, da večina anketirancev ne pozna Avgusta Demšarja. Čeprav sva anketo izvedla med populacijo iz Maribora in okolice, le 12% (od 87% veljavnih odgovorov) pozna tega pisatelja. Pričakovala sva, da ga večina anketirancev ne bo poznala, a je odstotek presenetljivo visok. Ne glede na poplavo tuje literature, se nama je zdelo, da bi moralo več ljudi poznati avtorja, katerega kriminalke se dogajajo v njihovem domačem kraju. Ne nazadnje se je bralcem lažje

vživeti v zgodbe, če jim je znano okolje, v katerem se dogajajo. Avgust Demšar pa je pisatelj, ki to Mariborčanom ponuja kar v šestih romanih, kar ni v taki meri omogočeno nobenim drugim slovenskim meščanom, saj je cikel romanov o Martinu Vrenku prvi in najbolj obsežen cikel kriminalnih romanov o nekem slovenskem mestu.

Kar pa zadeva večni boj med trivialno in »visoko« literaturo, ki sva ga omenila že v uvodu, pa meniva, da je tradicionalna literatura nedvomno zelo ostro ločevala med tema dvema kategorijama. Po pojavu postmodernizma, ko je prišlo do fuzije žanrov, torej tudi »visoke« in trivialne literature, pa se nama zdi, da ni potrebno biti zadržan ali celo odklonilen do nobenega žanra, saj vsak služi svojemu namenu in je kot tak na svoj edinstven način prispevek h kulturnemu, sociološkemu in jezikovnemu razvoju naroda in narodne zavesti.

18.2. Sklepi

Šest podrobno prebranih kriminalk, mnogo uporabljene strokovne literature, temeljito preiskan svetovni splet, anketa in intervju po začetku najinega raziskovalnega dela in že sva pri zaključnih sklepih, v katerih sva potrdila pet od šestih na začetku raziskovanja zastavljenih hipotez.

V raziskovalni nalogi sva osvetlila vprašanja, ki sva jih omenila že v uvodu, med raziskovanjem pa se nama je pojavilo še precej novih vidikov. Na nekatera sva uspela odgovoriti že v tej nalogi, druga pa bodo ostala za nadaljnje raziskovanje. Po naslovni temi najine naloge sva potrdila, da je prevladujoč slogovni postopek kriminalnega romana pripovedovanje, saj omogoča tekoč in dinamičen potek zgodbe, ki pritegne bralca in ustvarja berljivo ter kratkočasno podobo, značilno za ta žanr. Drugi pomemben postopek, ki v pravi kriminalki ne sme manjkati, je seveda utemeljevanje, saj razplet zgodbe v tej zvrsti predstavlja detektivova ali pisateljeva razlaga motivov, sredstev in okoliščin kriminalnega dejanja. Avtorja pa sva se v nalogi odločila osredotočiti predvsem na opis, saj je tisti slogovni postopek, ki Avgusta Demšarja razvidno loči od ostalih pisateljev kriminalk. Njegov striktno objektivni, natančen in iz osebne izkušnje izhajajoč opis je tisto, kar po najinem mnenju definira slog mariborskega pisatelja Avgusta Demšarja. Pri avtorju sva opazila tudi dosledno uporabo Van Dinovih dvajsetih pravil za pisanje kriminalke, ki pa se jim ne pusti omejevati, saj se Demšar, kot je poudaril tudi v intervjuju, izogiba vsemu, kar duši kriminalno uganko.

Najina anketa je potrdila domneve, ki sva jih imela o prepoznavnosti slovenske kriminalke in Avgusta Demšarja med slovenskim bralstvom. Kot mlada intelektualca, ki se zavedata pomena lastne kulturne identitete, naju ta slika malo skrbi, saj ne nudi ugodnega okolja za napredek slovenskega literarnega, predvsem žanrskega ustvarjanja, in kot ljubitelja kriminalk si tudi sama ne moreva kaj, da ne bi favorizirala kvalitetnejših del tujih avtorjev. Prepričana pa sva, da si Demšar s svojimi eksaktnimi (kar doseže prav z opisi, ki sva jim posvetila velik del naloge) ter zelo berljivimi zgodbami zasluži več pozornosti med slovenskimi ljubitelji kriminalke, predvsem zato, ker se vsi romani dogajajo v prepoznavnem okolju, kar jim daje osvežujočo avtentičnost.

Misliva, da nama je torej uspelo odgovoriti na vprašanja o slogu v ciklu romanov Avgusta Demšarja, načinu pisanja kriminalk ter odnosu bralcev do slovenske in svetovne kriminalke.

Še vedno pa ostaja odprto vprašanje o položaju kriminalke v literarnem kanonu, predvsem pri literarnih teoretikih, ter vprašanje o možnostih domačih ustvarjalcev kriminalnih romanov, ki kljub svojim vedno bolj kvalitetnim delom ne najdejo tržne niše in prepoznavnosti niti med slovenskimi bralci, zato težko razmišljajo o prodoru na tuje trge, ki bi jim nedvomno omogočili tudi lažje preživetje ...

19. VIRI IN LITERATURA

19.1. Viri

- http://en.wikipedia.org/wiki/Golden_Age_of_Detective_Fiction (05.10.2013)
- http://www.mladinska.com/skupina_mk/koledar_dogodkov/dogodek?etid=937 (11.10.2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_crime_fiction(25.09.2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_law(25.09.2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe (03.10.2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Detective_fiction (07.10.2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Cozy_mystery (07.10.2013)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Whodunit> (07.10.2013)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Howcatchem> (07.10.2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Police_procedural (07.10.2013)
- http://sl.wikipedia.org/wiki/Avgust_Dem%C5%A1ar (11.10.2013)
- http://www.sanje.si/knj_avtorji.php?avtorId=184 (11.10.2013)
- <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/wisecrack> (03.02.2014)
- http://www.siol.net/kultura/oder/2012/06/avgust_demsar_vedno_zelim_napisati_roman_za_bralski_uzitek_na_morju.aspx (03.02.2014)
- <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/avgust-demsar-domisljam-si-da-nekaj-malega-vem-o-cloveski-naravi.html> (03.02.2014)
- <https://maps.google.com/> (04.02.2014)
- <http://maribor.olx.si/kraski-ovcar-iid-210889749> (04.02.2014)

- <http://www.un.org/apps/news/story.asp/realfile/story.asp?NewsID=42629&Cr=nuclear&Cr1> (04.02.2014)
- <http://www.slovenia.info/si/gostilne/Gostilna-Pri-lipi.htm?gostilne=3484&Ing=1> (04.02.2013)

19.2. Literatura

- Borovnik, S. Maja Novak in kriminalka oživljena. *Sodobnost* 1963, letnik 42 (1994), št. 8 – 9, str. 745 – 752.
- Chandler, R. *Nikoli več nasvidenje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1983.
- Chandler, R. *Zbogom, draga moja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
- Chesterton, G.T. et.al. *Memento umori*. 1. izd. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Demšar, A. *Evropa: peti primer inšpektorja Vrenka*. 1.izd. Ljubljana: Sanje 2011.
- Demšar, A. *Hotel Brazija: četrti primer inšpektorja Vrenka*. 1.izd. Ljubljana: Sanje, 2010.
- Demšar, A. *Obsedenost v času krize: šesti primer inšpektorja Vrenka*. Ljubljana: Sanje, 2012.
- Demšar, A. *Olje na platnu: prvi primer inšpektorja Vrenka*. 1.izd. Ljubljana: Sanje, 2007.
- Demšar, A. *Retrospektiv: drugi primer inšpektorja Vrenka*. 1.izd. Ljubljana: Sanje, 2008.
- Demšar, A. *Tanek led: tretji primer inšpektorja Vrenka*. 1.izd. Ljubljana: Sanje, 2009.
- Gomboc, M. *Preproste besede*. Nova Gorica: Grafika Soča, 1999.
- Hladnik, M. Trivialna literatura. *Literarni leksikon*. Ljubljana: DZS, 1983, str. 127.
- Hudej, S. *Šolske ure besediloslovja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1995.

- Križaj Ortar, B. et.al. *Na pragu besedila* 1. 2. izd. 1. natis. Ljubljana: Založba Rokus Klett, 2008.
- Kronski, A. *Vražji glas: triler*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989.
- Pregelj, B. Še o žanrih – pogostejši trivialni žanri v luči slovenske postmoderne. *Slavistična revija*, letnik 52 (2004), št. 4, 434-441.
- Sutherland, J. *Kako deluje literatura: 50 ključnih pojmov*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.
- Svetina, P. Slovenski kriminalni roman pred drugo svetovno vojno. *Obdobja* 21. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2003, str. 259 – 263.
- Symons, J. *Blody Murder: from the Detective Story to the Criminal Novel: a History*. 1. izd. London: Faber and Faber Limited, 1972.
- Toporišič, J. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja, 2000.
- Verč, S. *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Zupan Sosič, A. Kriminalcina uganka. *Slavistična revija*, letnik 49 (2001), št. 1 – 2, str. 41 – 52.

20.

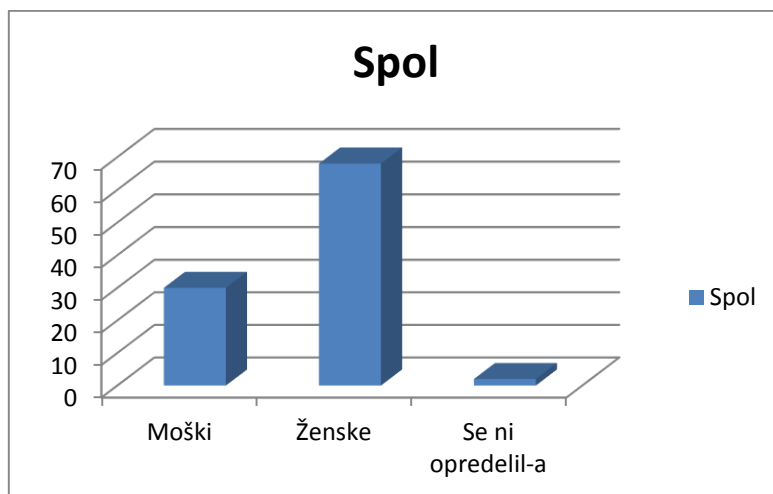
21. PRILOGE

21.1. Priloga 1: Dvajset pravil za pisanje detektivskih zgodb S.S. Van Dinea

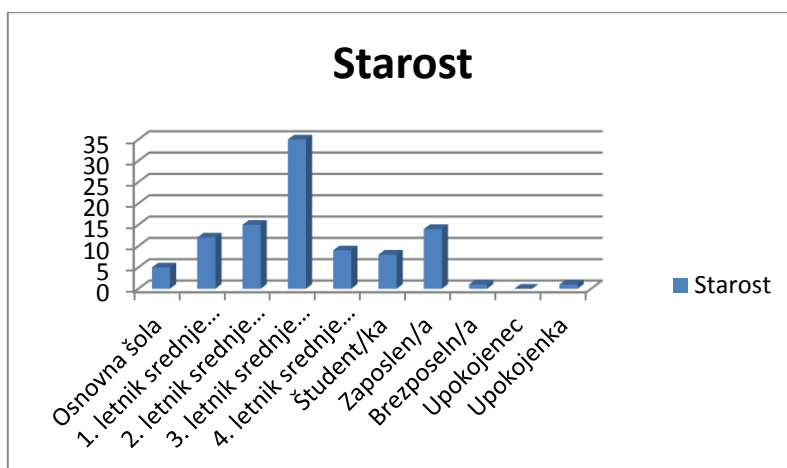
1. Bralec in detektiv morata imeti enake možnosti, da rešita skrivnost. Vsi namigi morajo biti izrecno vpeljani in jasno opisani.
2. Avtor ne sme bralca namerno vleči za nos in ga varati; dovoljeni so samo prijemi, s katerimi storilec najprej ukane tudi samega detektiva.
3. Zgodba ne sme biti ljubezenska. Naloga se izpolni s tem, da zločinec pride pred sodišče, ne pa tako, da ljubezenski par stopi pred oltar.
4. Nikoli se ne sme pokazati, da je hudodelec detektiv ali kateri izmed preiskovalcev. To bi bila čista guljufija, kakor če bi poskusili navaden penny podtahniti za zlat petdolarski kovanec. To je prevara z lažnimi podatki.
5. Storilca morajo izslediti s pomočjo logičnega sklepanja, ne pa po naključju ali na podlagi nemotiviranega priznanja.
6. V detektivskem romanu mora nastopati detektiv; detektiv pa je lahko le tisti, ki nekaj odkriva (*detects*). Njegova naloga je zbirati *clues*, ki vodijo k tistemu, ki je v prvem poglavju zagrešil hudodelstvo.
7. V detektivskem romanu preprosto mora biti truplo, in čim bolj mrtvo je, toliko bolje. Manjši zločin kot umor preprosto ni dovolj. Za nekaj manjšega bi na tristo straneh predolgo razpredali.
8. Zločin je treba pojasniti s popolnoma naravnimi sredstvi. Z metodami, kakršne so, denimo, nevidna pisava, branje misli, spiritistične seanse, prerokovanje in kristalne krogle ipd., ni dovoljeno priti do resnice.
9. Nastopati sme samo en detektiv – to je samo en junak sklepanja, samo en *deus ex machina*. Če pa bi trije, štirje ali še več detektivov reševali en sam problem, ne bi le preveč široko razpršili zanimanja in pretrgali neposredne logike, pač pa bi tudi žrtvovali bralčevo enakopravnost pri reševanju.
10. Storilec mora biti oseba, ki je imela v romanu bolj ali manj pomembno vlogo.
11. Storilec ne sme biti služabnik.
12. Storilec je lahko samo en, ne glede na število umorov. Seveda lahko ima pomagača, vendar pa mora vso breme krivde pasti na pleča storilca.
13. V detektivski zgodbi ne sme biti tajnih zvez, kamore, mafije itd.

14. Metoda umora in sredstvo, s katerim ga odkrijejo, morata biti realna in znanstvena.
15. Resnica primera mora biti vseskozi očitna, če je bralec seveda dovolj ostroumen, da jo opazi.
16. V detektivskem romanu ne sme biti dolgih opisnih pasaž, avtor se ne bi smel muditi ob postranskih rečeh; analizah značajev, preveč natančnem opisu okolja itd.
17. Za zločin ne sme biti odgovoren poklicni zločinec.
18. Zgodba se nikoli ne sme končati z razkritjem, da je bil zločin v resnici samomor ali nesreča.
19. Vsi zločini morajo biti izvršeni iz osebnih nagibov.
20. Van Dine našteva še prijeme, ki jih zaradi obrabljenosti ne bi smel uporabiti več noben avtor detektivskih romanov:
 - a. Storilčevo identiteto dokažejo tako, da ogorek s kraja zločina primerjajo z znamko cigaret, ki jih kadi osumljenec.
 - b. Z zaigrano spiritistično seanso osumljenca prisiliti do priznanja.
 - c. Lažni prsti odtisi.
 - d. Lažni alibi.
 - e. Pes, ki ne zalaja in s tem pokaže, da pozna osumljenca.
 - f. Zločin se na koncu preloži na brata dvojčka.
 - g. Injekcijska brizgalka in mamilo.
 - h. Umor v zaprtem prostoru, potem ko je policija že vdrla vanj.
 - i. Test z besednimi asociacijami.
 - j. Šifra in šifrirano pismo.

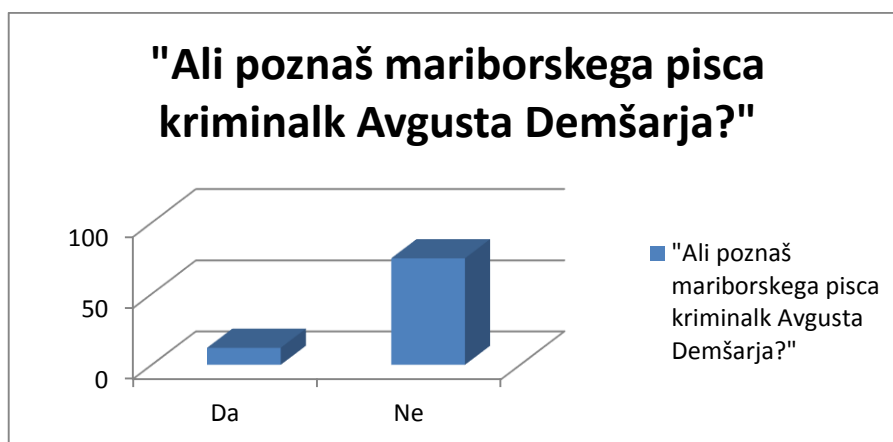
21.2. Priloga 2: Grafikoni anketnega vprašalnika

Graf 1: Spol anketirancev; vir: lasten, 2014

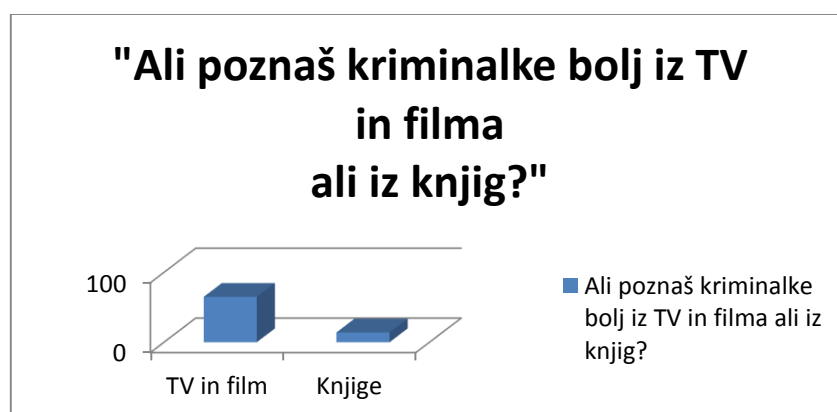
Graf 2: Starost anketirancev;
vir: lasten, 2014

Graf 3: "Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?";
vir: lasten, 2014

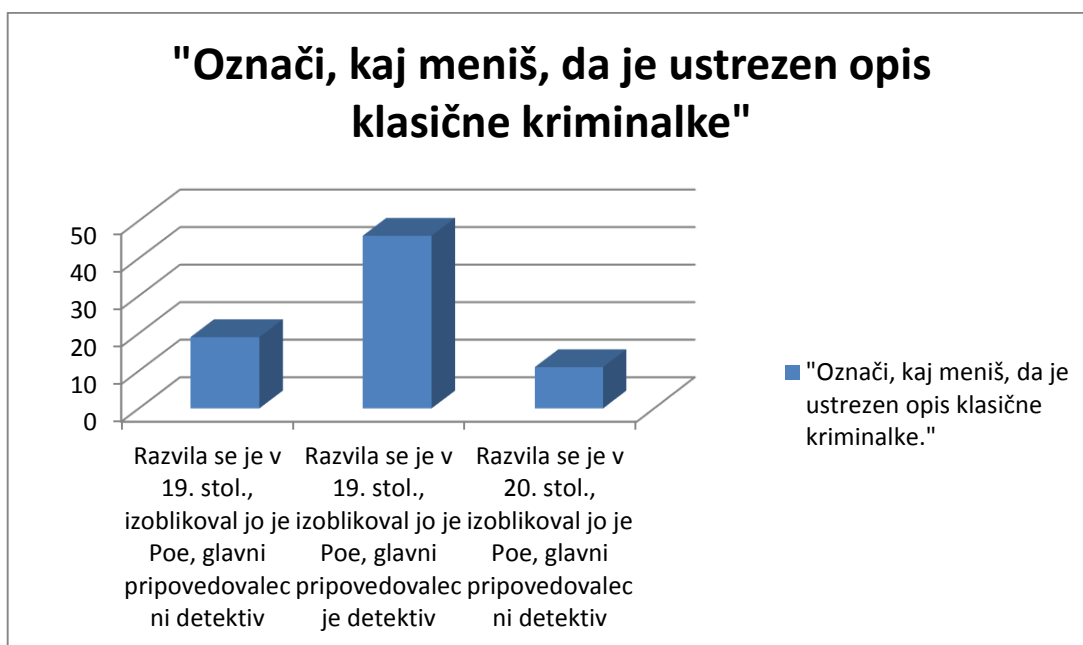
Graf 4: "Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?";
vir: lasten, 2014

Graf 5: "Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?";
vir: lasten, 2014

Graf 6: »Kateri žanr najpogosteje bereš?«;
vir: lasten, 2014

Graf 7: "Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke";
vir: lasten, 2014

Graf 8: "Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?";
vir: lasten, 2014

21.3. Priloga 3: Anketni vprašalnik

XSPOL - Spol:

- Moški
 Ženski

XSTAR2a4 - Starost

- Osnovna šola
 1. letnik srednje šole
 2. letnik srednje šole
 3. letnik srednje šole
 4. letnik srednje šole
 Študent/ka
 Zaposlen/a
 Brezposeln/a
 Upokojenec
 Upokojenka

Q1 - V nekaj besedah napiši, kaj ti pomeni beseda "žanr"?

Q2 - Ali poznaš mariborskega pisca kriminalk Avgusta Demšarja?

- Da
 Ne

Q3 - Katere tuje avtorje kriminalk poznaš?

Možnih je več odgovorov

- Colin Dexter
 Agatha Christie
 Arthur Conan Doyle
 Drugo:

Q4 - Napiši naslov vsaj enega dela avtorja, ki si ga obkrožil.

Q5 - Ali poznaš kriminalke bolj iz TV in filma ali iz knjig?

- TV in film
- Knjige

Q6 - Kateri žanr najpogosteje bereš?

- ljubezenski roman
- znanstvena fantastika
- fantazijska literatura
- grozljivka
- triler
- kriminalka
- pustolovski roman
- biografija
- vojni roman

Q7 - Označi, kaj meniš, da je ustrezen opis klasične kriminalke.

- Razvila se je v 18. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec ni detektiv
- Razvila se je v 18. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec je detektiv
- Razvila se je v 20. stol., izoblikoval jo je Poe, glavni pripovedovalec ni detektiv

Q8 - Kaj si predstavljaš pod oznako "policijski roman"?

Q9 - Ali poznaš kakšne pisce slovenskih kriminalk in njihove romane?

- Da
- Ne

Q10 - Če "da", katere?